

ספר מאמר רביעי פרק מא מב העקרים קפד 367

ההללים, אם מהחללים שהם מצד טבעו של אדם, וזהו הסיר ה' סמך כל חולי, ואם מהחללים שהם בשיטת משיח, וזהו וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ושימם כך, וכל זה להורות ששומר התורה הוא מנוצל מן הפגעים המקרים הן טבעיים או בלתי טבעיים לפי שהוא למעלה מן הדברים הטבעיים כמו שהעיד ע"ז הנסיון בסרה כמו שפירשנו, וכי שם נסחו שב אל חק ומשפט, כי אי אפשר שישב אל העם שנסו את השם שלא מצונו להם נסיון בזה אלא שציעקו למשה לאמר מה נשתה ולא יכעם השם עליהם כשישאלו הדברים ההכרחיים להם, גם אי אפשר שישב אל השם שנסה את העם, כי אין בנסיון הזה תועלת נמשך כמו בשאר מיני הנסיון שפירשנו בזה המאמר, ולזה אמרנו כי ושמ נסחו שב אל חק לומר כי הראה להם בנסיון איך שומר התורה לא היה משועבד לדברים הטבעיים וזו היתה כונת השם בהורדת המן שהיה מיד אחר מרה כמו שפירש להם משה במשנה תורה, כי אמר ויענך וירעיבך ויאכלך את המן וגו' למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מצוא פי ה' יהיה האדם (דברים ט"ז) שיראה שצידת המן וכל הנסים שנעשו בו היו להראות את ישראל ולהודיעם כי שומר התורה הוא למעלה מן הדברים הטבעיים ושהאל יתברך יכול להחיות את האדם וזולתם וזולת לחם, ואחר שנתברר בכל האותות והמופתים שנעשו במדבר שהשם יתברך משנה הטבע לעושי רצונו ומשנה עליהם בכל עניניהם כ"ש שיחברר אצלם הגמול הנפשי שהוא הדבר העקרי הנמשך מן ההשגחה כמו שהיה מקובל בידם מן הרוחות הקודמות מאדם ומנה ע"ז אברהם יצחק ויעקב שיש לפש השארות שהוא אמת גמור ויעיד ירושת הארץ והדברים הנשמיים לכלל האומה על ידי האבות היה כזו שיוכלו האנשים להשיג ההצלחה הנפשית בדיות האומה בשלוח ובהשקט, כי בהיותם גולים בארץ לא להם אי אפשר לעבוד הש"י כראוי כדי שתושג הצלחת הנפש, וזו טענה מספקת לפי דברי הרמב"ם ז"ל שאמר כי עקר הגמול בעוה"ב הוא לנפש בלבד, ואולם לפי דעת הרמב"ם ז"ל שאמר כי הגמול הוא לנפש והגוף ביחד צריכין אנו לומר כי אחר שפירשנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות הוא עונש לנפש ולגוף ביחד מתורא דקרא שמשם יתבאר שהשכר יהיה לגוף ולנפש ביחד כמו שהעונש הוא לגוף ולנפש ביחד ואחר תחת המחס, וזה מה שרצינו לבאר בזה הדיוט והאל יצילנו משגיאה:

פרק מב האמונה בביאת המשיח מחוייבת על כל בעל תורת משה להאמינה כמו שבארנו בפרק כ"ג מהמאמר הראשון, וזה כי לפי שבא בתורה מפורש החיוב להאמין בדברי הנביא שנאמר אליו תשמעון (דברים י"ח) והנביאים נבאו בביאת המשיח הוא מבואר שכל מי שאינו מאמין בביאת המשיח הוא כופר בדברי הנביאים ועובר על מצות עשה, אבל מ"מ אף האמנת ביאת המשיח עיקר שתבטל התורה בכללה אם לא יאמינוהו האדם, כי האמנת השכר מחייב על כל בעל תורה אלהות והכופר בו כופר בעיקר, ואולם מי שיאמין שהשכר היא לנשמות בלבד ובעוה"ב או הוא גשמי ולתחתית המתים אף אם לא יאמין בשכר העוה"ז איננו כופר בעקר אחר שהוא בעקר השכר והעונש בכלל אע"פ שיהלוק באחד מסיני השכר, תדע שהרי יש מר"ל אמרו (קדושין פ"א דף ל"ט פ"ג, ומולין דף קמ"ט ע"ב) שכר מצוה בהאי עולמא ליכא ויאמינו שעיקר השכר הוא בעוה"ב, אמרו למען ייטב לך לעולם שכלו טוב ולמען יאריכו ימך לעולם שכולו ארוך, וע"כ נאמר שאין האמנת ביאת המשיח עקר שהמכחיש ביאתו יקרא כופר בעקר, אבל היא אמונה אמתית וחיוב כל בעל תורת משה להאמינה, ואולם לזכור הנבואות הפרטיות המורות על ביאתו אין זו כונת הכאמר ויארך הספור בהם, לפי שהמפרשים עם שהם מודים בביאתו הנה הם חולקים בנבואות המורות עליו, שהרי יש מהכמי הנמרא מי שהבין שכל הנבואות הבאות בדברי הנביאים על המשיח כלם נתקיימו בשעבר עד שאמרו קצתם שכבר נתקיימו כלם בימי חזקיהו מלך יהודה, אמר רבי יוחנן (סנהדרין דף ל"ט ע"ב) אין להם משיח לישאל שכבר אכלוהו בימי חזקיהו מלך יהודה, ורב אשי שהשיב על הדברים הללו לא השיב אלא מדברי זכריה שאמר הנה המלך יבא לך (זכריה ט') והיה זה בבית שני, אבל מדברי ישעיה לא השיב עליו נראה כי רב אשי עצמו סובר שאין מדברי ישעיה תשובה מכרעת על זה. וכן רבותינו ז"ל מסכימים שהנבואות נאמרו על חזקיהו אלא שלא נתקיימו בו, אמרו בקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח וכו'. וכן מה שאמר הכתוב ביוחקאל (י"ז) עשיתי אותם לגוי אחר בארץ בברי ישראל ומיך אחר יהיה לכלם למלך פירשו שזה נאמר על בית שני, וראיה לדבר מה שאמרו בפ' חלק (סנהדרין דף ק"א ע"ג) עשרת השבטים אינן עתידין לחזור וכו' וזו ר"ר עקיבא ואם היתה נבואת יוחקאל עתידה אין ואמר ר' עקיבא שאין עשרת השבטים עתידין לחזור לביטול המשיח הרי דברי יוחקאל הם בהפך, אבל נראה כי ר"ע היה מפרש אותן בזמן בית שני כי אע"פ שנאמר שם ומיך אחר יהיה לכלם למלך אפשר שנאמר זה על זרובבל פתח יהודה או על נחמיה אם היה זולת זרובבל או על הנשיא או על המלך המולך כבני השמונאי, וכן פישור ואמרו קצת המפרשים שכל נבואותיו

נבואותיו של ישעיה נחקקו בבית שני שצוה כורש לבנות הבית, אמר ונפתחא מן בית מלכא תתיב (עזרא ו') ועלו ועל מלכי פרס נאמר והיו מלכים וגו' וכל אותה פרשה, ולפי שבתחלת בית שני היו עניים ואח"כ בימי החשמונאים נתעשרו עושר גדול נתקיים בהם תחת הנחשת אביא זהב וגו' (ישעיה ס'), כי בתחלת בית שני היו עניים עד שעשו מנורה של בעץ וחפזה בכסף ועשו שאר כלים של נחשת וכשהעשירו עשאו של זהב ככו שאמרו בקרשין על ינאי המלך שהיה אוכל עם הפרושים על שלחנות של זהב, ובבנין הורדוס שהיה בנו בית שני יותר מפואר משל שלמה נתקיים ושמתי כדכר שמשותף וגו' (שם ל"ד) ואומרים גם כן כי בבית שני נתקיים והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה לה' וגו' (שם ס"ו), לפי שצוה כורש מלך פרס והנותר ככל הגוים אשר נשאר שם ינשאדו אנשי מקומו בכסף וזהב וגו' (עזרא ה') וכן יבא כל בשר להשתחות לפני (ישעיה ס"ו) לא נאמר על כלל האומות, כי אם על כל אומת ישראל בלבד כמו שנזכר במאמר השני (ה) בפרק עשרים בשתוף כל. וכן והיה מדי חרש בחרשו וגו' (שם) אינו נאמר על זמן בבל' שאם היה זה כן היה (ז) ויצאו וראו וגו' יעוד חיים נצחיים לתולעים, אבל הכונה לומר שהפושעים שיהיו בדור ההוא היו לעג וקלם לשכניהם ולכל רואיהם עד שילמדו מוסר כל אנשי הדור בראותם עונש הרשעים ההם ויבאו מדי חרש בחרשו ומדי שבת בשבתו להשתחות לפניו יתברך, וכן גם כן כתב הר"ר חיים גאלייפ"א באגרת קראה אגרת הגאולה כי כל נבואותיו היו על בית שני בלבד, ומה שנאמר ולקרישו עליונין יבא ויסבר להשנה זמני דת ויתחבון ביריה עד עדי ועדנין ופלג עדן (דניאל ז') הכל נאמר על אנשיכום וכן יקבלון חילועים (מדרש שמואל) (שם ז') אמר ג"כ כי נאמר על החשמונאים, ומה שאמר הכתוב ויחננו מלכותא עד עלמא ועד עלם עלמא (שם) אמר כי עולם הוא יובל אחד והכל על זמן הקצר ומוגבל שמשלו בו החשמונאים וכן ועתים יומין יתיב (שם ז') פירש אותו על מתתיה כהן גדול שהיה ראש לחשמונאים והיה זקן מאד ומכלו כל בניו אחרי, והביא ראיה לזה הפירוש מר"ל (מדרש שמואל) שאמרו כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה (ישעיה כ"ג) לבא לפומא לא גלי פומא למאן גלי, שיראה מרביהם שאפי' המלכים אינם יודעים קץ הגאולה כי לא גלחו הש"י להם ובדברי המלאך אל דניאל יראה שהיה המלאך יודע הקץ אלא שדניאל לא היה מבין אותו (ד) ולפי דבריו צריכים אנו לומר הד' חיות שראה אינן הד' חיות שכתבו כל המפרשים אבל הראשונה רמו למלכות בבל והשנית למלכות מדי והשלישית למלכות פרס ומדי והרביעית למלכות היונים שכל אלו היו בזמן בית שני וע"כ נאמר בחיה השנית ולשמר חד הקימת ותלת עלעין בפומה בין שניה (דניאל ז') לפי שריוש המדי שכבש בבל והחריבה לא משל אלא על מדי ובבל ומלכות אשור שהיה תחת יד ג' שכבש נינוה ומלך על אשור אבל לא כשל דריוש על פרס ועל כל המלכות המשועבדים לפה וכשמלך כורש הפרסי התנו שהיה מלך פרס וירש מדריוש מלכות מדי התחילה ממשיכה החיה ה' שהיה ממשיכה כוללת הכל כמו שאמר כל ממלכות הארץ נתן לי ה' אלהי השמים (דניאל ז') ועל החיה השלישית נאמר ולה גפין ארבע די עוף על גבה וארבעה ראשין לחיותא (דניאל ז') רמו למלכים המולכים על פרס ומדי ביחד שהיו ארבעה כמו שאמר הכתוב (שם ז') עוד ג' מלכים עומדים לפרס והרביעי יעשיר עושר גדול מכל וכחוקתו בעשירו יעיר הכל את מלכות יון. ואחר זה התחילה מלכות יון שהיא החיה הד', ויורה ע"ז הפי' לשון הכתוב שאמר (שם ז') ארין צבית ליצבא על חיותא רביעיתא די הות שניה מן בלהון דחילה וגו', ומפרש זה על ממשיכה היונים שהתחלה מאלכסנדרוס מוקדון שנאמר עליו (שם ח') והצפיר השעיר מלך יון והקדן הגדולה אשר בין עיניו הוא המלך הראשון וכל מה שכתב אח"כ הוא פירוש ממשיכה החיה הרביעית בזמן בית שני עד אנשיכום, ואלה המפרשים יאמרו כי עיקר האמונה במשיח הוא על פי הקבלה ושאין בתורה הדבר הנביאים מביאים מנאות תורה בהכרח כי כלל התפרש לפי מקומם על ענין שנזכר כי לא יסור שבט מיהודה (נבואות מ"ט) אפשר שיחפרש כי לא חסור מיהודה גדולה השבט והמעלה כי יהודה יעלה בתחלה במלחמות עד שיחבר שילה, כי יבא שילה כמו ובא השמש וסתר (ויקרא כ"ה) וזה לפי שאחר חרבן שילה שנמשח שואל למלך סרה הממשלה היא מיהודה שלא היה עולה בתחלה למלחמה ולזה אמר עד כי יבא, וזהו פי' כי יבא שילה עד שיבא בנו וירמו אל דוד כמו (ז) ובשילתה (דברים כ"ח) ויהיה פירושו לא יסור שבט

שרשים

שאלה אחר כך ויצאו וראו וגו' ויכיה בוס מיעד חיים נכחיים לתולעים: (ג) אחר גם כן. על בית שני: (ד) ולכי דכריו. של כר"ר חיים סנזכר: (ה) ונשליהם. כלומר שילה משלן שילה

פרק מב (ה) בפרק עשרים בשתוף כל. זה שנתחבר שם שאלת כל נאמר על כלל אומה אחת לזכר לו על קצתה פ"ט: (ב) ויצאו וראו וגו'. כלומר שאם כן מה

ספר מאמר רביעי פרק מב העקרים קפה 369

שבט מיהודה לא יקרב כמו מורה אדוני מורה אלי, ואמר כי לא תקרב הממשלה להיות מיהודה השבט והמחוקק עד שיבא דוד ואילו יתקבצו כל השבטים ולי יקרת עמים כמו (דנניס ל"ט) עמים הר יקראו שתרנגם אונקלוס שבטאי דישראל, ואפשר שיתפרש פ' אור (ו) מסכים למה שעבר כמו שפ' הראב"ע ז"ל, וכן יאמרו גילי מאד בת ציון הייתי בת ירושלים הנה מלכך יבוא לך צדיק וגושע הוא עני ורובק על חמור (זכיה ס') נאמר על זרובבל שנאמר עליו אקחך זרובבל מן שאלתיאל עבדי וגו' ושמתוך כחותם כי כך בחרתי (מני נ'), וגבאות כאלה הרבה הנאמרות בזכריה הענין מוכיח שנאמרו עליו, וכן מה שאמר מלאכי וישב מצרף ומסדר כסף וסדר את בני לוי וחקק אותם כיהב וכבסף והיו לה' מגיש מנחה בצדקה וערבה לה' מנתת יהודה וגו' (מלאכי ג') הכל נאמר על עזרא שזקק כל המשפחות וסתר את הכהנים והבדיל אותם ואת ישראל מבנות הנכר, וכן יפרשו כל הנבואות ע"ז הדרך על העבר ויאמרו כי עיקר האמונה בביאת המשיח היא ע"פ הקבלה כי אונקלוס הגר שהיה מקובל משמיעה ואבשליון שהיו בזמן בית שני פירש לא יסור שבט מיהודה על המשיח לפי שקבל מן משמיעה ואבשליון, וכן הקבלה נמשכת בידינו עד היום וא"א להכחיש הקבלה לפי שאם היה אפשר להכחיש הקבלה אף עקרי האמונה נוכל להכחיש ולפרש הפסוקים על דרך אחרת אלא שעיקר כל זה הוא הקבלה וכמו שאינו יכול להכחיש עקרי האמונה ולפרש הפסוקים על דרך אחרת כן אינו יכול להכחיש הקבלה. ואנחנו נאמר שאם אין מהכתובים הכרת אין מהקבלה לברר בזה הכרח לפי שיש לאומר שיאמר כי אף אם בזמן אונקלוס עדין לא בא אפשר היה שבא אח"כ על הדרך שאמרו רז"ל זכו עם ענני שמיא לא זכו עני ורובק על חמור (מסדרין דף ע"ה ע"ג) ולפי זה אפשר לבקל דין להלוק ולומר שבא אחר זמן אונקלוס ובסבת העונות לא נתקיימו כל המצוות המיועדות לבא על ידו וחשבו הדואים שאינו משיח. אלא שהאמת הוא שיש בתורה ובדברי הנביאים כתובים מוכיחים בהכרח על צמיחת ישראל ומעלתם שלא נתקיימו כלם ולא קצתם, וזה כמו שנאמר (נחמדין כ"ד) דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת, ואר"ל ומחץ פאתי מואב זה דוד וקרקר כל בני שת זה מלך המשיח, וזה אמת בהכרח כי לא משל דוד בכל בני שת וגם לא נמצא בכל ישראל מלך לעולם שימשול בכל העולם שהם בני שת, וכן בישעיה נאמר כי מי נח ואת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ וגו' (ישעיה כ"ד) והרי אנתנו בגלות היום א"כ עדין לא נתקיימה בהכרח, ועוד בישעיה נאמר כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומרים וגו' (סס ס"ו) וזה העודד מורה בהכרח על קיום האומה בכלל בכל זמן ושחעלה בסוף למעלה גדולה, וזה כי יש אומות כמו פלשתיים ובני עמון ועמלק וזרעם זרעם לא נשאר זרעם בעולם לא נשאר שם האומה ההיא, (ו) כי אין בעולם אומת פלשתיים ולא עמלק ולא עמון ומואב, ויש אומות אחרות בהפך שנשאר שמם ולא נשאר זרעם כמו מצרים שנחרבה כמה פעמים כמו שנתנבא עליו יחזקאל ובשחזרה ונתישבה נקראו כל הבאים לגור שם מצריים ואע"פ שאינם מוצע מצרים, כי נשאר השם ולא הזרע, ולא נמצא אומה שיהיה השם והזרע קיים אלא אומת ישראל שעליהם נאמר כי יעמוד וזרעם ושמכם (סס) ותלה זה בקיום השמים החדשים והארץ החדשה כדי שלא נאמר כי מדרך כל הנה שיהיה נפסד וכמו שנשאר האומות מצד שהיו הוות נפסדו כן אומת ישראל אחר שנתהוו בהכרח הוא שיפסדו, לכן אמר שאין מהכרח שכל הווה שיהיה נפסד שהרי השמים והארץ חדשים הם, ר"ל היום לפי דעת בעלי התורה ומאמיני החדוש, ואעפ"כ הם עומדים לפני הש"ת תמיד כלומר שהם נצחיים כמאמר דוד (תהלים קמ"ח) ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור, וכן זרע ישראל ושםם יהיו קיימים תמיד ולא יפסדו, וכן אמר ירמיה כה אמר ה' נתן שמם לאור יומם חקות ירח וכוכבים לאור לילה וגו' אם ימוש החקים האלה מלפני נאם ה' גם זרע ישראל יושבת מדיות גוי לפני כל הימים (דמיה ל"א) וזה יעוד מורה על קיום ישראל ועלותם למעלה גדולה שאם היה מועד שיתקיימו בגלות לעולם תהיה לפי זה קללה ולא ברכה, וכן נבואת בנין אשר ביוחזקאל אע"פ שנתקיים קצתה בבית שני כמו שראה מדברי ר"ל במסכת מנחות בפרק התכלת (דף מ"ה ע"א) אמרו כה אמר ה' אלהים בראשון באחד לחודש תקח פר בן בקר תמים ותחמיר את המקדש (ויחמל מ"ה) חמאת עולה היא אמר רבי יוחנן פרשה זו אליהו עתיד לדרשה כלומר שהוא עתיד לבא, רב אשי אמר מלואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה כלומר ובימי עזרא נתקיימה נבואה זו. וכן משמע ג"כ במסכת מכות שבני בית שני בנו הבית כל

שרשים

שליה סיוולת מנין גרלה: (ו) מסכים לתם שער. פלשתיים וכו'. סנקדלת נשם פלשתיים: לפירושים הנאמרים: (ו) כי אין בעולם אומת

ספר מאמר רביעי פרק מב מצ העקרים

כל מה שהיה בידם כפי דברי יחזקאל, אבל מ"ם הדבר סבואר שיש דברים הרבה ביחזקאל שלא נתקיימו בימי עזרא כלל ולא בבית שני כמו חלוקת הארץ לשבטים שלא נתקיימה בבית שני כי כלם היו מעורבים ולא היתה נחלה מיוחדת לכל שבט ולא לנשיא על הדרך שאמר יחזקאל, וכן נבואת גוג לא מצינו שנתקיימה בשום זמן כלל, כי לפי מה שבא בספר יוסף בן גוריון הכהן מסלחמות אנטיוכוס מלך מין על ירושלים ונצחו החשמונאים אותו אין זה מסכים על נבואת גוג ומגוג כלל, וגם מה שנמצא בספר דברי הימים לספרד בבית הנבאים שהם מבני גוג לספרד שכבשו או רומא וכל איסל"א מיד היוונים לא פשטה או ממשלת הגויים בארץ ולא כבשוה וגם לא היו ישראל יושבים על אדמתם כמו שבא בנבואת גוג, וכן מה שזכר ירמיה בספר קנות חם עונך בת ציון (לכד' ד') א"א שהפרש על הגלות הזה האחרון שהוא גלות בית שני, כי אחד גלות בכל בית ראשון כבר הוסיף להגלותנו על ידי שיטות ושם נאמר פקד עונך בת אדם (סו) שהו יורה בהכרח על גלות אדם שהגליתנו מארצנו בגלות האחרון, ואע"פ שכתובים הם כיוצא בזה אפשר שהם היתה הרביעית לפי שהם מלכו בעולם אחר כלות מלכות היוונים וקראה הכתוב בת אדם מצד שקבלו האמונה על ידי כומר ארמי כי הארמים קבלו אותה בתחלה וכל האומות יקראו על שם האומה שנתעברו בה כמו שהמתגיירים לדת ישראל יקראו ישראלים או יהודים אע"פ שהם משאר האומות וכן בני אדם יקראו ארמים וכל האומות שנתפכו לדת ישמעאלים על שם המתחייקים באמונת תחלה שהיו מזרע ישמעאל, ויאמר הכתוב כי אחר הגלות הזה האחרון אשר לא יוסיף הש"י עוד להגלות את בת ציון יפקד על אדם, וכדי שלא יובן זה על אומת אדם הקדומה שהיתה יושבת או בהר שעיר אמר בת אדם יושבת בארץ עץ כי היושבת בהר שעיר היתה עתידה ליבטל קדם גלות בית שני כמו שמלכות יון הקדומה בטלה מן העולם נשאר הממשלה לבתים שהם מזרע יון ודם הנקראים היום אסמות ארם, וכן ממשלת היתה הרביעית לא יתפרשו כל עניניה הנזכר בספר דניאל בשום צד לא על מה שעבר על ישראל ולא על פושעי ישראל בענין שיסכימו כל פרטיה, ונבואות הרבה כאלו יש שא"א שתפרשו על מה שזכר, ובפרט נבואת סלאכי חותם הנביאים שאמר הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' וגו' (מלאכי ג') שהו לא נתקיים מעולם :

פרק מג הדברים יש להם שני מציאות מתחלפים, האחד המציאות אשר בכח והשני המציאות אשר בפעל, והשגת המציאות אשר בפעל היא על שני פנים האחד היא ההשגה החושית כראית העין ושמיעת האוזן היא השגה חלושה לפי שדבריו אינו כשיש מהדבר רק המקרים כלובן והשחרות והרוחב והאורך והומיהם. ובעבור זה יכול המענות במושגים הרבה שדראת יראה הישר מעות והמרוכב עול וההפך כמו שנתבאר בספר המבנים לאקלידס, וכן השמע ישמע הדבר בחלוק מה שהוא וחסרונות רבים מלבד אלה. והשני השגת המציאות המושכל והיא ההשגה שישגי השכל מהדבר הנראה כי ישמים המקרים ממנו וישגי עצמות הדבר ההוא שהוא המציאות הנמצא בפעל לדברים הנמצאים, ולזה יחס הכתוב ראית הש"י הדברים לראית השכל, אמר הש"י לשמואל כשהלך למשוח את דוד וראה את אליאב ואמר אך נגרד ה' משיחו (שמואל ב' מ"ז) ואז אמר לו הש"י אל תבט אל מראו ואל נבזה קומתו וגו' כי לא אשר יראה האדם כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב, כי בעבור שחשב שמואל שאליאב ראוי למלוכה בעבור היותו יפה מראה וגבוה קומתו אמר לו הש"י אל תבט אל מראו ר"ל האדם והלובן שהם משער האיכות ואל נבזה קומתו ר"ל הכמות, כי האדם יראה לעינים, כלומר כי האדם ישיג הדברים מצד המקרים שהיא השגה מיוחדת לעינים שאינם משיגים מן הדבר רק המקרים, וה' יראה ללבב ר"ל ישיג הדברים השגה המיוחדת (ב) ללב שהוא השכל שהוא משיג אמתת עצמות הדברים שהוא המציאות האמתית אשר לדברים, והשגת המציאות אשר בכח יחלק ג"כ לשנים. האחד השגת מציאות הדבר בשבתו והיא השגה אמתית כאשר הסבות היו נמצאות וחייבו המצא הדבר בהכרח. והשני השגת מציאות הדבר בדיעתו יתבאר כי היא ההשגה היותר נכבדת מכלן, לפי שדיעת הש"י הדבר הוא סבת מציאות הדבר הנמצא כי הוא סבת כל הסבות, ושאר הסבות אפשר שיכובו ברצון השם ית' אבל ההשגה שהיא מצד ידיעת הש"י א"א שתכוב כלל, ולזה היתה ידיעת הנביא ויותר אמתית מכל מה שזולתה להיותה מושפעת מהש"י וידיעתו וזולתו מושפעת מסבה אחרת וזולת הש"י שאינה לה שהכוב, ולזה אמר ישעיה כשהיה מתנבא על בבל גלית ברוב עצתך ועמדו נא וישעך הדברי שמים החושים בכוכבים מודיעים לחדשים מאשר יבואו עליך (ישעיה מ"ז) ואמר רז"ל מאשר ולא כל

אשר

שרשים

פרק מב (ב) ללבב שהוא השכל. כמו שנתבאר בח"א פרק ל"ט :

א"א

ספר מאמר רביעי פרק מג מד העקרים קפו 371

אשר, זה כי החושים בכוכבים א"א להם לדעת הדברים על אמתתם לשתי סבות, האחת כי כאשר ידיעתם מושפעת מידיעת סבות הדברים המסודרים מצד הכוכבים הן צריכים זמן מיוחד לידיעת זה, והנביא אינו צריך עת מיוחד לזה כי כל השעות שוות אליו יתברר, וכבר באר הנביא הליאות והוא הנאמר על הקוסמים והחושים בכוכבים ובנביאי השקר לכן לילה לכם מתוך חושכה לכם מקסום ובאה השמש על הנביאים וקדר עליהם היום ובושו החושים ויחפרו הקוסמים ועמו על שפם כלם כי אין מענה אלהים ואולם אנכי מלאתי כח את רוח ה' וגו' (יחזק נ'), אמר כי הקוסמים והחושים בכוכבים צריכים שמש או כוכבים ללקיחת העונה לכוין השעה לידע הצומת להגיד העתידות ולזה אמר כי יבא השמש על הנביאים ויקדר עליהם היום, ר"ל הלילה כי גם הלילה נקראת יום כמו ביום הכותי כל בבור (נמנננ נ') ואז לא יוכלו לקחת הצומת בזולת שמש ובזולת הכוכבים כשיקדר עליהם הלילה ויהיה יום המעונן, ולזה יבושו החושים ויחפרו הקוסמים כי אין מענה אלהים להשיב על שאלתם, ואולם הנביא להיותו מלא מרוח הש"י שאין לו יחס עם זמן ידוע שיכול להתנבאות בכל עת שירצה כי אינו צריך לקחת גובה השמש והכוכבים כי ידיעתו הדברים מושפעת מסבה יותר עליונה, והוא שאמר ואולם אנכי מלאתי כח את רוח ה' כלומר אחר שאני מתנבא ימכה רוח הש"י איני צריך שעה ידיעה כי בכל עת אוכל להתנבא כי אין לי שום מעכב כי הכל תלוי ברצון הש"י בלבד ולא בזולתו, והסבה השנית המונעת ידיעת הדברים על אמתתם היא כי לא תספיק ידיעתה לדעת כל הסבות באמתות ברברים העתידים ולזה א"א להם לשפוט משפט אמת, כי אף ברברים שעברו שכבר נשלמו כל סבותיהם ויצאו אל המציאות ילאה שכלם לשפוט בהם משפט אמת, והוא שאמרה דבורה על אם סימרא כשהיתה מצטערת על איחור בנה במלחמה וזוהי מבקשת לדעת מדוע בושש רכבו לבא והיתה רוצה לדעת זה מצד הקסם או משפט הכוכבים או בגורל החול והיו שם כל הסבות כבר נשלמות שכבר נעשתה המלחמה והיתה רואה כי סימרא בנה מוכה בראש על ידי אשה והיו ראות הרחמנות דם במחנה סימרא ושכל המלחמה נעשים הגבורים שפוכי דם ובפרט סימרא ע"י שתי נשים שהם דבורה ויעל, ועם כל זה לא ידעו לשפוט בזה משפט אמת אבל הפכו המשפט כפי רצונם, והוא שאמרה דבורה הכמות שריותה תענינה אף היא תשוב אמריה לה הלא ימצאו יחלקו שלל רחם רחמנים לראש גבר שלל צבעים לסימרא שלל צבעים רקמה צבע רקמתים לצוארי שלל (פומסס ה') כי לא יוכלו לשער אך יהיה נצחון המלחמה ע"י נשים וע"כ שפטם כי האחרון היה כי ימצאו יחלקו שלל וחלשת הגבורים ע"י שתי נשים יהיה כי ימצאו רחם רחמנים לראש גבר וחלשו האנשים לרוב חבטות, והדם שהיו ראות את סימרא מוכה בראש ע"י אשה לא יהיה אלא שלל צבעים ורקמה, ובעבור שהיו ראות את הרם על ידי שתי נשים העיניו לומר צבע רקמתים לצוארי שלל, וכל זה ממה שיוזנה על חלשת שכל האצטגנינים לשפוט דבר על בוריו אף ברברים שעברו שכבר נשלמו סבותיהם וכל שכן ברברים שעתידיים שלא יספיקו לדעת כל הסבות באמתות, זה כי אף אם ידעו כל הסבות הנגזרות מצד הכוכבים לא יוכלו לדעת הנגזר בידיעת השם שהוא למעלה מכל הסבות והוא מבטל כל הסבות לעשות רצונו, כמו שנמצא אליהו עצר המטר בעת שרצה והוריד המטר הנגזר ברצון השם עם היות חורב גדול בעת ההיא והעלה עב קמנה ככף אש בתפלתו והיו כל הסבות המבעיות או בהפך, וזה ממה שיוזנה כי ידיעת הנביא הדברים היא ידיעה אמתית וא"א לה שתכזב בשום פנים להיותה מושפעת מהש"י שהוא סבת כל הסבות ובידו לבטל שאר הסבות או לקיימן כפי רצונו וכפי מה שתזנור הכמתו :

פרק מד הידיעה המגעת אלינו היום מרבירי הנביאים היא אמתית בלי ספק וא"א לה שתכזב, וזה כי הכוב יפול ברבר הנאמר אל האדם ע"י אמצעי או הנודע מפי הכתב משלשה צדדים (ב) אם מצד האומר שלא יהיה איש אמת או שלא ידע הדבר על בוריו, ואם מצד האמצעי שנאמר אליו הדברים לא יכין הדברים כראוי או שיוסיף בהם דברים מעצמו שלא נאמרו לו, או מצד שהשליח או מביא הכתב מן האמצעי יכזב. דברירי הנביאים הנמצאים בידינו היום א"א שיפול בהם הכוב בשום צד מאלו הצדדים, כי מצד האומר שהוא הש"י הנה הוא אמת גמור לפי שהוא סבת כל הסבות וא"א שתהיה שם סבה נעלמת ממנו, ולזה א"א שיפול בהם הכוב מצדו בשום פנים, ואם מצד כי שנאמר אליו ג"כ והוא האמצעי א"א שיפול בהם כוב, כי אם לא היה הנביא איש אמת לא היה הש"י משפיע אליו שפע נבואי כמאמר שלמה תועבת ה' שפתי שקר ועושי אמונה רצונו (משלי י"ב) וכל דבר יקרב לרופה ויברח מזהפך, ולזה הוא מבוחר שאם לא היה הנביא איש אמת לא היה הש"י משפיע עליו

שפ

י"רש"י

פרק מד (ב) אם מלד האומר. מי שאמר לו דבר זה :

וכי

ספר מאמר רביעי פרק מד מה העקרים

שפע נבואי ולא היתה רוח השם חלה עליו, ואם תאמר שמעיה בהשגתו כתנניה בן עוזי כבר היה זה אפשר לאמרו אם לא נתנסו דברי הנביא אבל אם נתנסו דברי הנביא שהוא האמצעי פעמים הרבה א"א שימעה, ומצד השליח או מי שהביא הכתב ל"כ שהיה הקבלה הנמשכת ביריגו היום א"א שיפול הכוב בדבריו הנביא, וזה כי הקבלה הנמשכת מן האב לבן א"א שתכוב בשום פנים כי לא יבחר שום אדם להנחיל את בנו שטר, והאב הראשון שקבל מן הנביא אם לא שידע שהיה הנביא איש אמת לא היה מנחיל דבריו לבנו וכן בנו לבנו עד היום, ולזה אחר היות השורש אמתו א"א שבושם פנים מצד הקבלה הנמשכת מאב לבן, ונמצא שכשהדבר אמת מצד הנותן ומצד המקבל ומצד המביא הקבלה א"א שיפול בו הספק בשום פנים וזאת היא אות הברית שכרת השם עמו על ביאת הגואל ע"י ישעיה, אמר ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב וגו' ואני זאת בריתי אותם אמר ה' רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתי בפך לא ימוש מפך וגו' (ישעיה ל"ט) יאמר כי אות הברית על שיתקיים היעוד הזה מביאת הגואל הוא היות הדברים אמת מכל הצדדיו, לא מצד המיעד שהם דברים נאמרים מפי השם ורוחו שאי אפשר שיכוב בשום פנים כמו שאמרנו בפרק הקודם לזה לפי שאין מעכב על ידו כי הוא סבת כל הסבות, וזהו אמרו רוחי אשר עליך, ואם מצד האמצעי שנאמרו לו הדברים א"א שיכוב ולא שימצא טעות בדבריו כי כבר נתנסו מאמריו כמה פעמים ונמצאו אמתיות כי ישעיה נתנבא על ביאת מנחיים ונבא על ספלתו (3) הדיה, מתנבא על גלות ירושלים ביד מלך בבל הדיה, ועל ספלת בבל הדיה, ועל הצלחת כורש הדיה, ועל בנין ירושלים ועל יד כורש והדיה, אם כן הוא שנתנבא על גאולת ישראל ותהיה. וזהו אמרו דברי אשר שמתי בפך כלומר מצד שנתקיימו הדברים ששמתי בפך כלם היו לאות ברית על ביאת הגואל כי מהם יודע שאתה איש אמת. ואם מצד הקבלה א"א שיפול בהם כוב שכבר הכתיב שתהיה תמיד הקבלה נמשכת מאב אל בן בן ספק והספק כמו שאמר לא ימוש מפך ומפי זרעך וכו'. וזה אות גדול על היות הברית קיים על ביאת הגואל המיועד ע"י הנביאים :

פרק מה ברית יאמר על איזה קיום או שבועה דבר קיים הנושגה בין שני כורתי ברית לקשר האהבה בין שניהם ויעשו להם איזה אות שיהיה קיומו מורה על הברית כמו העד המעיד על הדבר, אמר לבן ליעקב ועתה לכה נברתה ברית אני ואתה הדיה לעד ביני ובינך (נלשטים ל"א) ועשה גל אבנים ואמר הגל הזה עד ביני ובינך היום, וכן הקשת הוא אות קיים מורה על קיום הברית שכרת השם עם נח ובניו, ודרך כריתת הברית לפי מה שנמצא בכתובים הוא שהיו חותכין בעל חי לשנים היו כורתי הברית עוברין בין בתריא אמר הנביא העגל אשר כרתו לשנים יעברו בין בתריא (ויקרא ל"ד) וכן נמצא שכשרת השם עם אברהם ברית אשר לו קחה לו עגלה משלשת ועז משלשת ואיל משלש ויקח לו את כל אלה ויבחר אותם בתוך ויתן איש בתרו לקראת רעהו (נלשטים ט"ו) ואמר אחר כך שראה אברהם במראה הנבואה כבוד השם עובר בין הבתרים לאות על כריתת הברית עם אברהם. אמר הכתוב והנה תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגורים האלה (6) ועל כן אמר בסמוך ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית לאמר, והמעם (3) לפעל הזה בכריתת הברית הוא שכריתת הברית הוא קשר קיים בין שני אנשים כורתי הברית כדי לקשר ולדבק האהבה ביניהם עד שיהיו שניהם כאלו הם גוף אחד וישמור כל אחד מהם את חבירו כשמירתו את עצמו, לפיכך היו כורתיין ב"ח לשנים ועוברין בין הבתרים, לאות כי כמו ששני הבתרים ההם היו גוף אחד בב"ח ההוא בהיותו חי והיה כל חלק מהם מרגיש בצער חבירו עד שכאשר היה מציע חולי או נזק בחלק האחד היה חבירו מרגיש בחולי או הנזק ההוא ולא הפריד בין שני אלו החלקים רק המות, כן שני האנשים כורתי הברית יהיו כגוף אחד בהיותם בחיים ולא יפריד ביניהם רק המות, ומהו יתחייב כי כאשר ירגיש האחד איזה נזק או צער בא על חבירו בעל בריתו שויכנס עצמו ברוחק להצילו כמו שויכנס עצמו בסכנה בעד עצמו, וכן שלא יכחד ממנו דבר ממה שידע או ירגיש שהושבים להרע אליו או שחשבו עליו איזו מחשבה רעה, וכן יגלה לו סודותיו ומצפוני לבו כמו שיגלה אותם לעצמו כי אין החבר זולת עצמו ראוי לו שיאבד אותו כאהבתו לעצמו, וזהו שאמרנו תורה ואהבת לרעך כמך כלומר כמו שאהבתך

את

שרשים

(3) וזהו. כלומר ונתקיים נבואתו א"כ וזה
לפי שיתקיים גם כן נבואתו מענין נאמנות
ישראל כמו שזכרנו :

פרק מה (6) וע"כ אמר בסמוך. מיד אמר זה :
(3) לפעל הזה. שחזקתין
כעל חי לשנים :

עד

ספר מאמר רביעי פרק מה העקרים קפז 873

את עצמך אין בה זולתיות כך אהבתך את חבירך לא תחשוב שהוא דבר וולתך שהוא גר האהבה הגמורה שיחאחד האהבה עם האהוב, ולזה תמצא כי אהבה בגימטריא עולה לאהר כי אין האהוב זולת עצמו כלל, ולזה יבטח בו ויגלה אליו סודותיו כמו שמגלה אותם לעצמו זה כאשר יבטח באהוב שיהיה נאמן בבריתו שאם לא כן אין ראוי לו לאדם לגלות סודותיו לכל אהוב, כי כאשר אין האהוב נאמן וברוק לו אין ראוי לו לאדם לגלות סודותיו אולי יתהפך לאויב ויהיה זה לו לפוקה ולמכשול להיות זולתו יודע סודותיו ובפרט מי שיחשוב בו שהוא אהוב ואינו כן לפי שא"ל לו להשמר ממנו, וכן תמצא דוד אומר שהיה מתירא מאהביו היודעים סודותיו יותר ממה שהיה מתירא כאויביו אמר כי לא אויב יחרפני ואשא לא משנאי עליו הגדיל ואסתר ממנו (מסיל' ו) רוצה לומר לא הייתי מוכל חרפת האויב חזונו המתגדל עליו שלא הייתי יוצא לריב עמו מרר ולא הייתי נסתר ממנו אבל כמך שאתה אוהבי ואנוש כערכי ואלופי ומודעי, ורמז בזה אל אחיהופל וסיעתו שהיה יודע סודותיו כמו שאמר אשר יחדו נמתיק סוד (ס' ל"ה) איני יכול להשמר ולהזהר ממך ואני ירא שיגיעני נזק מצד היותך יודע סודותי, ואמר שלא היה יודע בזה תקנה אלא שהיה מתפלל לשם שימותו פתאום בענין שירדו שאל חיים כרי שלא יוכלו לגלות סודותיו לשום אדם, והוה אמרו וישא מות עלימו ירדו שאל חיים (מסיל' ל"ה), אבל כשהיה האהוב נאמן שיבטח באהבתו ראוי שיגלה אליו סודותיו ויקנא עליו כמו שמקנא על עצמו ויגלה אליו מה שידע מן הרע הנחשב עליו ויבטיחוהו להיות בעזרו, ולזה תמצא כי מיד שכרת השם ברית עם אברהם גלה לו כל מה שהיה יודע אצלו מן הרע העתיד לבא על זרעו ואמר לו ידעך תדע כי גר יהיה זרעך וגו' ועברו וענו אותם ד' מאות שנה וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי כלומר אחר שכרתי עמך ברית לא אוכל בשום פנים להעלים ממך הרע המעותר לבא על זרעך, ולכן ידעך תדע כי גר יהיה זרעך שישעבדו בהם ויעט אותם והגרות הוה יתמיד זמן גדול עד תשלום ד' מאות שנה, וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי כלומר וגם אני אחזיק די המעבדים כאלו אני מסכים ועוזר לשעבדם, כי לשון דן אנכי כמו דנני אלהים (ס' ל"ה) שפירשו עושה משפטי דיני מהמכים על ידי ושמע בקולי כמו שפסטי אלהים ורובה ריבני (מסיל' מ"ג) ואף כאן דן אנכי פירשו כאלו אני עושה דינם ומחזיק בידם לשעבד את זרעך אבל אחר כך יצאו ברכוש גדול, ולשון ואחרי כן יורה על זה הפירוש רוצה לומר שאני נקשר עם דן אנכי אבל הוא ענין אחר שלא נזכר עד עתה כלל, ומסך אל זה ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת, כי אחר שגלה לו הגזרה הנגזרת עליו אם על צד העונש ואם מצד המערכת כפי דעת קצת החכמים, הבטיחו להיות בעזרוי להוציל את זרעו מכף כל הקמים עליהם, והוה שאמרו רבותינו ז"ל (מגיל' דף ל"ב ע"ה) כי במראה ההיא נרמז לאברהם אבינו שעבד כל המלכויות העתיד לבא על ישראל, זה ראוי לפי ענין הברית שיגלה לו כל מה שעתיד לבא על זרעו וכריתת הברית עמו שיהיה עמו בצרה ויצטער בצערו, וכמו שהגוף האחד יצטער כלו בצער אבר אחד ממנו על הדרך שאמרו רבותינו ז"ל (מגיל' דף ל"ב ע"ה) שהשכינה מצטערת בצער של ישראל שנאמר עמו אנכי בצרה (מסיל' ל"ה) זה כדרך שהאהוב מצטער לצרת אוהבו שנכנס עמו בברית ובעבור שהיה אפשר שלא יהיה זרע אברהם באופן מהשלמות שיהיו ראויים אל שתדבק בהם והשגחה האלהית תמיד מצד הברית הוה גזרה החכמה העליונה לכרות ברית מתמיד עם אברהם ועם זרעו שהיו הם עמו וחבל נחלתו ויהיה הוא להם לאלהים תמיד, ולזה תמצא כי במראה שהיתה אחר מראה בין הבתרים מיד נצטווה על המילה הוא וכל זרעו אחריו, וזכר בה בפירוש שהוא אות ברית בין הש"י ובין זרע אברהם, אמר הקדמותי את בריתי ביני ובינך ובין זרעך אחריך לדורותם לברית עולם וגו' (נחל' ו') הרי שבאר שלכך נצטווה על המילה להיות אות ברית על הקשר והדבוק אשר בין הש"י וזרע אברהם המחוברים בבריתו, ולזה להיות האות מתמיד באומה בראיה ראיה על הקשר האלהי שנשאר בנו, והוה שתקנו אנשי כנסת הגדולה במטבע ברכת המילה וצאצאיו חתם באות ברית קדש, יבוארו בה תועלת הברית הוה שהוא להנצל מדינה של גיהנם שהוא באר שחת כמו שנזכר בה בפירוש על כן בשכר זאת אל חי חלקנו צורנו צוה להציל יידידות שאנו משתת, ובאר המעם כי זה הוא למען ברתו אשר שם בבשרנו, ואין הצלת השחת במקום הזה על המיתה, אבל הוא נאמר בלא ספק על עונש גיהנם, ובעבור זה כל זמן שנראה אות הברית הוה קיים באומה אף אם נראה תוקף הצרות עוברות עלינו תמיד לא בעבור זה נתיאש מן הגאולה, כי אנחנו היום דומים לחולה שהוא קרוב למת וכל האנשים אומרים עליו שאין בו כח לחיות, כי כל עיד שנראה בו דבר מן החיות

ספר מאמר רביעי פרק מהו העקרים

החיות נשאר לא נתיאש שלא יחיה מחולי זה, וכן אף אם כל האומות אומרות עליו שאנחנו באפס תקוה ושאיננו תוקנו נגודנו לו, הנה כאשר נראה את הברית הזה נשאר ומתמיד בנו המורה על הקשר שיש בין הענין האלוהי ובין האומה, נרע בראי שערין יש בנו כח להיות ושעל ידי הקשר הזה תשוב האומה לקדמותה ולאיתנה ולהדבק בענין האלוהי כאשר היתה בחייו בתחלה :

פרק מז אין לאיש חזקה באומותו להיות נאמן בבריתו כשיחיה שומר ברית ותורה ועובד את ה' בהיות שאנו ושלנו בביתו ורענו בהיכלו ומעשיו מצליחים ואין פשטנו לוקה ולא יינו מחמת, אבל כי גם בהתהפך עליו בלחות הזמן ויאחזוהו ימי עוני וירדפותו (ה) עד השברים לא יסיר ויתנו ממנו, ובוה יבחן הצדיק אם הוא עובד מאהבה מי בעת שיבואו עליו צרות רבות ורעות דיוק במעו (ג) ולא ימס את לבב אחיו בלבבו ויבטח בהשם (ג) בכל עתותיו כי בעת השלום וההשקט וההצלחה יכיר שהכל בא מאתו ולא יאמר כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, כי הוא יתברך הנותן כח לעשות היל ויבקש מלפניו להתמיד המשוב ההוא ובעת צרה יוסיף אומץ ויבטח שיוציאנו מצרה לרוחה ויבקש מלפניו שיעשה שלום לו ועל זה אמר המפורסם בפרק זה בכל עת (תהלים כ"ז) רוצה לומר בעת ההצלחה ובעת צרה ושפכו לפניו לבבכם ואמרו אלהים מחסה לנו סלה, וזה הדבר הוא ששכחו בו בני קרח את אומת ישראל (ד) במזמור מ"ה המתחיל אלהים באונינו שמענו אבותינו ספרו לנו פעל פעלת בימים, וזה כי כלל המזמור הדוא אינו אלא לשבח אומת ישראל שהיו בוסחים בשם ביום טובה ובעת ההצלחה היו מכירים שהכל בא מאתו וגם בעת צרה לא נסוג אחור לבם מהיותם בוסחים בו ומחזיקים בבריתו, וזה אף לא ראו בעיניהם האותות והמופתים הגדולים אלא ספי השכונתה שקבלו כך מאבותיהם, וזהו שהתחיל אלהים באונינו שמענו כלומר אע"פ שלא ראינו בעינינו הנה שמענו באונינו מאנשים שראוי להאמין בהם, וזה כי אבותינו ספרו לנו כי פעל פעלת בימים וגו' כי דרכך לעשות נסים ונפלאות כי אתה ידך גים הורשת ותמסע וגו' כי לא בהרבה ידשו וגו' וא"כ שכל הצלחת אומתנו היתה על ידך בתחלה גם עתה אין ראוי שתכלה רחמך כמעט ואתה שהוא מלכי אלהים צוה ישועות יעקב כי אין בזה מונע לא מצדך ולא מצדו כי אתה הוא מלכי וכמו שהמלך כושע את עבדיו הן יהיו ראויים או בלתי ראויים כדי לעשות לו שם תפארת בלבד כך ראוי לך להושיענו, ואמר שאתה הוא אלהים נ"כ רוצה לומר בעל היכולת הגמור ואין מי שיעקב על ידך צוה ישועות יעקב כי תמיד אנחנו בוסחים בך ויודעים כי בך צרינו נגדה ובשםך נבוס קמנו ואין לנו בלתי נגרי ובזכות פני כסתני בקשתי אבסח וחרבי לא תושיעני אבל תמיד אנחנו בשחוננו בך הן בעת ההצלחה הן בעת הצרה, ויתחיל לבאר זה ואמר כי הושעתנו מצרינו ומשנאינו הבישות כלומר כאשר הושעתנו מצרינו והבישות את משנאינו שהיתה עת הצלחתנו לא נבה לבנו ולא רבו עינינו אבל באלהים הללנו כל היום ושםך לעולם וודה סלה, כשנהיה מצליחים על הדרך שעשינו כבר ולא בעבור זה יש לך להמנע מלהושיענו להיותך חושש שירוש לבנו ונשכח את ה' אלהינו, ואמר שהוכיר כי בעת ההצלחה שמו במחונם בהשם תמיד חזר לומר כי גם בעת הצרה היו בוסחים בו ואמר אף זמנח ותכליתנו כלומר גם בשונת אומתנו ותכליתנו שזהו בעת הצרה שלא היית יוצא בצבאותינו ותשיבנו אחור מני צד ומשנאינו שסו לנו ותתנו כצאן מאכל ובגוים זריתנו דהמכר עמך בלא הון וגו', והמשך כל הענין ואמר כל היום כלמתי נגרי ובזכות פני כסתני מקול סחרף ומגדף וגו' רוצה לומר כי בזולת הצרות העוברות עלי אני נבלם ומתבייש כל היום מן הכתופים אותי ואומרים לי דנה במה מבמתך ובמתונך שאינו עוזר אותך עם היות בו יכולת לעזור, וזה כי כשארם בושח ברבר שאינו מועיל לו הוא מתבייש כמו שהוכיר זה דוד במזמור למנצח על אילת השחר (תהלים כ"ז) אמר כסתנרע על זה בשם כל אחר מבני הלוחות ואומר אלי למה עזבתני ובאר כי התרועמות מהעזיבה אינה על עזיבת מקום כי הוא יתברך מלא כל הארץ כבודו אבל דברי שאגתו ותרועמתו הוא על שהיה רחוק מלהושיע ואף על פי שאנו קורא אלהי אקרא יומם לא תענה אותי ואף בלילה שאין דומה לי אין עונה אותי ואין קשב, ואין זה מצד שני שיש בך כי ידע אני כי אתה קרוש ומבורל מהשניים הגשמיים

שרשים

בלבד. כלומר שלא יעשה לם שום מורד לז מחמר שם לעצמו אין שום מורד בלבד : (ג) ככל עתותיו : אפי' צעת השלום כמו שמכר נסולך : (ד) כחומר ת"ד מתחיל כ"י. פי' מזה לעיל מתחמר

פרק מז (ה) עד השברים. עד אשר אפס כחו ונשבר רוחו. ועיין מזה לעיל במחמר זה פרק י"ג ובמחמר ז' פ"ד כי הוא נלוח ג"כ לזה הענין : (ז) ולא ימס את לבב אחיו

ספר מאמר רביעי פרק מז העקרים קפח 875

הנשמים ואתה יושב כלומר עומד על תואר אחד קיים תמיד מכלי שני, וע"כ אמר יושב כי תואר הישיבה הוא היותר קיים שבתארי המצב כמו שבאר הרמב"ם ו'ל בשתוף יושב, ואמר עוד הנהלות ישראל כלומר שישאל מנהללים כך תמיד שאתה מושיעם בעת צרתם וא"כ למה עזבתני עתה כי לא היה הענין נודע כן בזמן האבות כי כך במחו אבותינו ולא היתה משיב פניהם ריקם אבל במחו ותפלטמו ואליך ועקנו ונמלטנו ובך במחו ולא בושו מבטחונם אחרי שהיה במחונם כך שאתה דבר קיים ובלתי משתנה כמאמר דוד אלהי בך במחתי אל אבושה (מחלים כ"ה) כי הבוטח בדבר שאינו קיים הוא מתבייש מבטחונו כי אינו בטוח שתגיע תקותו כמאמר איוב על הבוטחים על ברכות המים המכוננים שהן יבשות בימות הקיץ אמר בושו כי במח באו עדיה ויחפרו (איוב ו') כלומר כשמצאה יבשה, וכן הבוטח בעשורו לפי שאינו דבר קיים אמר הכתוב בוטח בעשורו הוא יפול (משלי י"ז) וכן באדם אשר הכתוב ארור הגבר אשר יבטח באדם (ירמיה ו') אבל הבוטח בהשם שהוא דבר קיים לא יבוש מבטחונו וע"כ אמר במחו ולא בושו, ובעבור זה אני מתרעם על הבושה שאני מתבייש כי רואה אני בעצמי שאנכי חולעת ולא איש הרפת אדם ובזוי עם עד שכל רואי ילעניו לי הולענ הוא שאומר עלי (ס) זה שהוא גול אל ה' יפלטמו ויצילו אתר שחפץ בו, כי כן דרך הרשעים להלעני על הבושה בהשם כמאמר הכתוב עצת עני תבישו כי ה' מחסו (מחלים י"ד) כלומר שאומרים שעצת העני נבערה בעבור שהוא משים מחסו בהשם, ומהו אני מתבייש מאד, וע"כ הדרך (ו) הוא פירוש אומרו ובשת פני כסתני מקול מחרף ומגרף וגו' (סס מ"ז) שהם מחרפים אותי ואוכרים אי אלהימו צור חסיו בו יקמו ויעורכם יהי עליכם סתרה, וזה לפי שהם ממילים חסרון ביכולתך חלילה, ואמר אתר זה כל זאת באתנו ולא שכתנך ולא שקרנו בבריתך לא במעשה ולא במחשבה, לא במחשבה כי לא נסמו אחרו לבנו ולא במעשה כי לא נמה אשורנו מני אררך, ואמר עוד כי דכיתנו במקום תנים ותכס עלינו בצלמות כלומר אף אם הכבדת עלינו עול הגלות וכסית עלינו בצלמות הצרות שהיה לנו לשכות את שכן אעפ"כ לא עשינו זה ואם שכחנו שם אלהינו ונפרוש כפינו לאל זר (י) עשה אתה בעצמך החקירה הזאת, ואמר שזכר שבה אומת ישראל בהיותם קובלים הצרות ועול הגלות לאהבת הש"י הזכיר התרעמויות שהיה מתרעם על הש"י דרך תפלה ואמר כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן מבהה עורה למח תישן ה' כלומר אף אם נסבול כל אלו הצרות לאהבתך כל עוד נפשנו בנו מכל מקום כאשר עליך הורגנו כל היום עד שנחשבנו כצאן מבהה איך תוכל להתאפק על זה ולהתירש עורה למח תישן ה' ולמה פנך תסתיר ממנו, ואף אם תשכח ענינו ולחצנו מ"מ כאשר שחה לעשר נפשנו ודבקה לארץ בטננו שאנחנו בתכלית הדלות והשפלות קומה עזרתה לנו ופדתו ולא בעבורנו אלא למען חסדך כי מדרך החסד להמשך על הבוטחים בהשם אמר הכתוב הבוטח בה' חסד יסובבנו (סס ל"ב) כלומר אף אם אינו ראוי מצד עצמו מדרך הבטחון להמשך חסד חנם על הבוטחים בהשם: **פרק מז התקוה** ותתחלת הוא דבר הכרחי אל המאמין כדי שימשך אליו החסד הנמשך אל הבטחון, אמר הנביא טוב ה' לקיו (איסג ג') וכן היה דוד משבח את עצמו ואמר אותך קויתי כל היום (מחלים כ"ה). התקוה היא על ג' פנים, האחד היא תקות החסד והוא שיקוה אל הש"י שיושיענו על צד החסד בלבד לא מצד שום חיוב כלל, והאחרת היא תקות חכבוד והוא שיקוה אליו שיושיענו לפי שהורגל להושיעו ואם לא יושיענו גם עתה יהיה (ה) ולול כבודו כי הארץ שהורגל להושיע את עבדו אם אינו מושיעו בעת צרתו יאסרו הדתה שזה מצד חולשת הארץ, והג' תקות ההבטחה והוא תקות האמת והוא שיקוה שיאמת דבריו מצד שהבטחנו על כך, ותקות החסד היא היותר משובת שבכלל אלא שאינו בטוח כל כך שיתן לו כלבבו כל אשר תשאל נפשו, כי להיותו משער בעצמו שאינו במדרגה שיעשה עמו חסד חנם חושב שלא ירצה הארץ לתת את שאלתו, ובעבור זה אינו מקוה כראוי, ולזה לא בא לו החסד (כ) כי אלו היה מקוה כראוי, לא היה החסד נמנע מצד הש"י כי תמיד הוא רוצה להשפיע למקוה כראוי אמר הכתוב רוצה ה' את יראיו וגו' (מחלים קמ"ז) ולזה הוא מבואר כי המנע הנעת החסד הוא כאשר אין בו התקוה כראוי ותקות הכבוד היא יותר בטוחה, זה כפי שהורגל לעזר לשום אדם ואינו עזרו הנה ראוי לו כדי שדוראה לא יחשוב שמה שאינו עזרו

שרשים

הזאת. וז"ל חס"כ הלל אלכיס יחקר זאת וגו':
פרק מז (ה) ולול כבודו. מהש"י: (ב) כי אלו
היו מקוה כראוי וכו'. ענין
מזה ג"כ לעיל סוף פרק י"ז מזה החומר:
כי

ח' סוף פרק י"ט: (ה) זה שכול גול אל ה' וכו'.
כלומר מי שכול נפשו בה' למה לא יפלטמו ויצילו
ה': (ו) הוא פ"י אומרו ובשת וכו'. במחור מ"ד
הנזכר לעיל: (ז) עשה אתה בעצמך החקירה

עזרו עתה הוא בסבת לזאת או חסרון מארון שיתעורר לעזרו על דבר כבוד שמו כמאמר המפורר עזרו אלהי ישענו (ספ ע"ט) ר"ל אתה שהיית רגיל להושיענו, ואמר על דבר כבוד שמך לומר שאין אנו מבקשין העזר מצד שום הויב שיש לנו עליך ולא בעבור זכויות שיש בנו אבל בעבור כבוד שמך שלא יאמרו הגוים שאינך יכול עתה כמו שהיית יכול עד עכשיו, וזה שאמר אחרינו למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם, וזה הדרך דרך משה בתפלתו בטרנגלים שאמר ושמעו מצרים כי העלית בכחך את העם הזה מקרבנו ואמרו אל יושב הארץ הזאת שמעו כי אתה ה' בקרב העם הזה והמטה את העם הזה כאיש אחד ואמרו הגוים אשר שמעו את שמעך לאמר מבולתי יכולת ה' וגו' (נמדנר י"ד) בעבור זה נאמר לו סלחתי כדברך, כלומר אמלח על הדרך שאתה אומר בענין שלא יתחלל שמי אבל אני אקח את נקמתי מהם בענין שיאמר כבודי מונח במקומו, וזהו שאמר ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ כי כל האנשים הרואים את כבודי וגו' אם יראו את הארץ וגו' וכל מנאצי לא יראוה (ספ י"ד) ותקת ההבטחה היא היותר בטוחה מכלם היא שיקוה אליו בעבור שהבטיחו עליו אם בכתב ואם בעל פה וכאשר יהיה המבטיח איש אמת יהיה לב המקוה בטוח שישלים דברו, וכן אמר דוד וזכר דבר לעבדך על אשר יתלחני (ספ ק"ח) ובארו כי אין לקטן או לעבד חובב על הגדול או על הארון אלא מצד הבטחתו אם הבטיחו על כך, ובעבור זה התקוה שהיא נחלת ברבר מרבים הנביאים שהם אמתים בלי ספק כמו שפירשנו למעלה בזה המאמר (נפנפ מ"ז) אין ספק שראוי שיהיה לב המקוה בטוח שתגיע ותשלם התקוה על כל פנים, כי אע"פ שהדברים המי עדים הם מטבע האפשר מצד עצמם הנה להיותם מפי השם יתברך הם כמחוייבים עד שראוי שיהיה לב המקוה בטוח בהם כאלו הם דברים מחוייבים להיות, וזה כי הדברים העתידים הנה הם אפשריים אחר שאינם נמצאים בפעל תמיד, ויש מהם אפשריים על השווי כמו וירדת הגשם מחר (ג) כי מציאותו והעדרו שוים, וכן הנעת הבריאות לתולה מציאותו והעדרו שוים באפשרות, ויש דברים שאע"פ שהם עתידים אין מציאותם והעדרם שוה אבל הם כמחוייבים כמו עליית השמש מחר שאע"פ שהוא עתיד הוה מחוייב שיהיה, וכן כל הדברים העתידים שגשלו סבותיהם, וע"ז הדרך ראוי שתהיה תקוה הבטוח בהשם ומצפה לדברי הנביאים כאדם המקוה הדברים העתידים שמציאותם מחוייב, וזהו שאמר המפורר קויתי ה' קוטה נפשי ולדברו הוחלתי נפשי לה' משומרים לבקר שומרים לבקר (ספ מ"ז) ופירושו ע"ז הדרך לפי ששומרי החומות בלילה נחלקים למשמרות יש שומר עד קריאת הגבר ויש שומר עד הבקר, ושומר עד קריאת הגבר הוא מצפה לקריאת הגבר על הפסק לפי שהוא אפשרי על השווי כי אפשר שיהיה ולא יהיה, אבל השומרים לבקר והם השומרים משמרת הבקר הם מיפנים לבקר בבטחון גדול שיהיה כי הוא דבר מחוייב להיות, ולזה תלה תקותו להשם כשומרי החומות למשמרת הבוקר, ואמר שהיה מצפה להשם ולדברו שהבטיח ע"י הנביאים בבטחון גדול יותר ממה שמצפים לבוקר שומרי החומות למשמרת הבוקר שהוא דבר יגיע בחיוב, ולזה לא תלה אותו בחולה לומר שהוא מצפה לשם כצפת התולה הבריאות, לפי שאע"פ שהתולה מצפה אותו בכוסף גדול מכל מקום הוא מסופק אם יגיע אם לא לפי שהוא אפשרי על השווי כירידת המטר אבל המצפה לבקר הוא מצפה אותו בבטחון שגיגע כי הוא דבר מחוייב שיהיה כי השחר נכון מצאו, ועל כן אמר הנביא נרעה נרדפה לדעת את ה' כשחר נכון מצאו (ספס ו') כלומר כדבר שהוא מחוייב להיות, ויבא כגשם לנו (ז) כלומר לא לתקות שכר בחיוב אלא כדבר שהוא אפשרי כגשם, וע"ז הדרך יתפרש ייראוך עם שמש (ספס ע"ב) כלומר בחיוב כזריחה השמש, אבל תקוה השכר תהיה כדבר שהוא אפשרי שהוא המטר והו ירד כמטר על גו ותקוה ההבטחה הזאת נקראת תקוה האמת שהאדם מצפה אותה בבטחון להיות השם יתברך אמת ודברו אמת ובעבור שתקוה החסר יקוה אותה המקוה מצד החסר בלבד ותקוה ההבטחה מצד האמת ושתיהן לתועלת המקבל אבל תקוה הכבוד אינו רק בבחינת הגוון בלבד כי הארון כאלו הוא מחוייב בזה מצד עצמו כדי לחוש לכבודו, אמר המפורר לא לנו ה' לא לנו כי לשמך הן כבוד (ספ קט"ו) כלומר אין אנו מבקשין ממך זה לשכר וזכויותינו כי מה חכה לזר אשה ולא מצד תועלתה אבל בעבור כבוד שמך מוסף על מה שאתה מחוייב לעשותה הן על חסדך ועל אמתך כלומר מצד חסדך שהיא תקוה החסר וכיצד אמתך שהיא תקוה ההבטחה :

פרק

שרשים

השכר כי זכו נקרא ע"מ לקבל כרם ואין זו מדרך תפלת הצדיקים :

וזה

(ג) כי מציאותו והעדרו שוים. כשם שאפשר לו ללדת כמו כן אפשר לו שלא ללדת : (ד) כלומר לא לתקות שכר בחיוב. אין לנו משפן על חיוב

פרק מה התקוה והתחלת בכל אחד מאלו הפנים שזכרנו, הנה היא אם כללית ואם חלקית, והכללית הנה היא שראוי לאדם שיקוה אל השם חמדי שיושיע את כלל אומתו ויפיל בגנימים חלקם וזאת היא התקוה שעליה אמר ר"ל (פסנ דף לא ע"ב) שבתחלת דינו של אדם אומרים לו צפית לישועה זו היא ישועת כלל האומה, והחלקית היא שיקוה אל השם שיושיע לפניו דרכו ברחמי וברוב חסדיו ויחילו מן הדבר שהוא רע ויבחר לו מה שהוא טוב ונאות לו (ב) וזה בשישים בלבד לבחור המצב ולמאוס ברע כי אפי' במעשי דיו ובמה שהוא משתדל לא ידע האדם מאוס ברע ובחור במצב אם לא בעזר אלהי אמו שלמה (משנ' י"ד) יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות, וכן אמר מה' מצעדי גבר ואדם מה יבין דרכו (ס"ג) ולא מתאוש מלקות אל ה' בכל מעשיו מיראת עונותיו, כי השגחת ה' תמשך תמיד אל המיחלים אליו על צד החסד לא על המיחלים על צד הנסיון אמר הכתוב הנה עין ה' אל יראיו וגו' (מסנ' ל"ג) ובאר שזה בתקוה החלקית ע"כ מסר לו להציל ממות נפשו ולחיותם ברעב, וכי תמצאן אותו צרות רבות ורעות יחזיק בתומתו ויוסיף אומץ לקוות אל השם ויחשוב בלבו וידע וישיביל כי אין מעכב ביד השם מלאת את שאלתו ולעשות את בקשתו, כי יכלתו בבית ויש לאל ידו להצניא מצרה לרוחה ברחמי וברוב חסדיו שהם בלתי בעל הכלית, ובוה יוסיף לקוות אל השם, וכן באר זה ירמיה הנביא בספר איכה כשהיה מרבר על תוקף הצרות שהיה כל אחד מישראל סובל בגלות אמר ותזנח משלום נפשי וגו' (איכ"ג) ורצה לומר כל כך הם חזקות ותכופות הצרות הבאות עלי עד ששכחתי תואר השלום ונשיתית תואר המובה איה הוא ומתוך כך הייתי אומר אבד נצחתי ותחלתי מה', ובאר הסבת למה היה חושב שאברהם תקותו כי (ג) אפי' לזכור עניי ומרודי הוא לענה וראש, כי זכור מקור כמו זכור מלחמה אל תוסף (פז"ג) ואמר אחר זה זאת אשיב אל לבי ע"כ אוחיל חסדי ה' כי לא תכנו וגו' ר"ל מה שאני משיב אל לבי בתוקף הצרות הוא כי חסדי ה' לא תמו וכי לא כלו רחמי כי הם בבית ולא יצח לעולם ה' כי אם הוגה ורחם כרוב חסדיו, ע"כ איני מתאוש לצאת מן הצרות, וכן באר זה דוד על התקוה הכללית גם כן אמר יחל ישראל אל ה' וגו' (מסנ' ק"ל וק"ב) ר"ל אל תתיאוש מלקות אל השם בסבת רוב העונות, כי אין אתם עתידין ליגאל מצד וכיחובכם כי לא יספיקו לכך, אבל הגאולה ממעמקי הצרות תהיה על צד החסד לבד, ולזה ראוי ליחל אל הש"י בלבד ולא לזולתו כי עם ה' החסד ואין נמצא מן הנמצאים שיוכל לעשות חסד וזולתו כמו שנתבאר בפרק י"ז מזה המאמר, ואף אם ירבו העונות הרבה עמו פירות (ג) כי אי אפשר שיזיה כח הרופא לחצא יותר גדולה מזה הש"י למחול, אם כן הוא יפדה את ישראל מכל עונותיו. ואולם בתקוה החלקית תגיע ותשלם כונת המקוה עם התפלה, אמר דוד קוה קויתי ה' וימ אלי וישמע שועתי וגו', זה לפי שהתקוה החלקית אינה תלויה אלא בו וכשתהיה לפי מה שראוי אין שם מונע כי אין כילות מצד הנותן וכשתפלה אדם על דבר המקוה יורה שהתקוה ההיא אמתית, ובוה יוכל לקבל החסד המקוה אבל התקוה הכללית אף אם תהיה כראוי מצד איש אחד או מתי מספר לא יגיע וישלם הדבר המקוה, לפי שאין התקוה כראוי מכל המקבל שהוא כלל האומה ואחר שאין המקבל מוכן מצד התקוה אלא שתשלם התקוה ההיא, ולזה מה שתלו ר"ל (מסנ' דף נ"ח ע"ב) הגאולה הכללית בזמן או בזכות אמרו אני ה' בעתה אחישנה (ישע' ס') זכו אחישנה לא זכו בעתה. ואולם החלקית אין לה התלות בזמן אלא כפי מה שיכין המקבל עצמו לקבל החסד מצד התקוה, כן תגיע ותשלם תקותו עם התפלה:

פרק מה וראוי שישאל שואל ויאמר כי התקוה והתחלת אינו דבר נאות לשבע האדם, כי הם יסרידו המחשבה ויתישו הבח ויחליאו הנפש חולי גדול עד אשר ישימה סכלה, זה כי בסבת התקוה והתחלת לדבר מה תהיה הנפש מרודה לחשוב מחשבות להשיג הדבר והוא המקוה ולא תתהל מלחשוב תמיד בוה עד אשר יכבה אור השכל מעליה ותשא

שרשים

מעניי ומרודי הוא ג"כ לענה וכו' כי כל כך הצרות גדולות ותכופות עד שלא נתנו להזכיר מזה, וז"ש וכו' עניי ומרודי לענה וראש: (ג) כי אי אפשר שיהיה כח כפופות לחטוא וכו'. וע"ד שנתבאר לעיל בפרק כ"א מזה המאמר בתפלת משה רבינו ע"ה וקין:

לאור

פרק מה (ב) זהו כשישים בלבו לבחור וכו'. פ"י א"ז הש"י ג"כ יבחר ויראש לו מה שהוא טוב אליו ויחילו מהדבר שהוא רע אליו. וכמו שהתפלל ע"ז ג"כ המכס וע"ד שנתבאר לעיל בפס"ד מזה המאמר: (ג) חסדיו לזכור עניי ומרודי הוא לענה וראש. כלומר לא די שעניי ומרודי הוא לענה וראש אלא אף הזכירה

ותשאר הנפש עמוסה ע"ז אמר הכתוב תחלת מחלה לב (מס' י"ג) וע"כ ראוי לכל חכם לב להסיר מנפשו התקנה והתחלת, וזה כשתחול הנפש מלקות דבר קשה ההשגה ותסתפק במה שתשיג לא תהיה הנפש מרודה בדבר ותחשוב בדברי מרע והשכל וענינים מרבים אור השכל ומהיראים אותו, ואם כן איך נאמר כי התקנה והתחלת אל המאמץ טוב עד שנמצא הנביא מזהיר על התקנה יותר מכל הדברים כלם, אמר ואתה כאלהך תשוב חסר ומשפט שמור וקה אל אלהיך תמיד (ספ' י"ג) שיראה שהתקנה דבר הכרחי אל המאמץ כשמירת חסר ומשפט או יותר, והתשובה בזה, כי התקנה לדבר שהמקנה מסופק בו אם יגיע אם לאו תמיד הנפש לחשוב מחשבות כדי להשיגו, אבל התקנה לדבר שהאדם מוכנה בו שיבא כמו שיקרה (ה) לאור הבקרה, לא יסיר הנפש אבל ישמנה בהיותה משערת הטוב והוא המבוקש והיותה בושחת שגיע, וע"ז הדרך ראוי שתהיה התקנה להשם כשהיה בנפש בוטח בו בטוח שלם שישלים תקנה בלי ספק אחר שיש יכולת בידו ואין מי שיעכב על ידו לא כמי שמקנה דבר שמסופק בו אם יגיע ואם לא יגיע, והתקנה הזאת תחזק הלב ותשמחהו, אמר וקני ואמץ לבבכם כל המחלים לה' (מס' י"ג) כי התקנה אליו לא די שלא תחליט הלב אל, שתחזק אותו, כי המקנה אל הש"י בהיות לבו מסוך וגשען על ה' קרוש ישראל באמת שימלא שאלתו יוסף ואמץ ויתחזק כרו, הוא שאמר הכתוב וייעפו נערים וגו' וקני ה' יחליפו כח (מס' י"ג) ר"ל הנערים שאין מדרכם ליעף וליגע והבתולים שדרכם להתחיל כח כלם כשול יכשלו וייעפו וייעזו, ואולם קני ה' יחליפו כח וירבו עצמה ומצד שירבו עצמה ויכלו לקנות יותר, ומצד היות התקנה אל הש"י שהוא דבר קיים יתחזק יותר עד שהדברים הללו הם כמתגמלים התקנה סבת החזק והחזק סבת התקנה, ואל זה רמז המשורר באמרו קנה אל ה' חזק ואמץ לבך וגו' (מס' י"ג) הנה באר שהתקנה סבת החזק והחזק סבת לקנות יותר, ועל התקנה הזאת היה מזהיר הנביא באמרו חסר ומשפט שמור וקה אל אלהיך תמיד (ספ' י"ג), כי התקנה והתחלת אל הש"י הוא דבר יותר מעולה מכל התחלות שאפשר שישבח האדם להש"י אמר המשורר ואני תמיד איחל וזוספתי על כל תהלתך (מס' י"ג) וזה יראה דבר זר מאד איך אמר שדורא יוסף על כל תהלת הש"י והרי הכתוב אומר כי ימלי גבורות ה' וגו' (ס' ק"ו) והוא אפשר שיוכל האדם לספר תהלות הש"י שהם בב"ת אף כי להוסיף עליהם, אלא שפירוש הפסוק הוא כך כי בהיותו מחיל להש"י תמיד הוא מוסיף על כל התהלות שאפשר שיהלל האדם את הש"י, וכן באר זה דוד בטקס אחר אמר כי התקנה והתחלת להש"י היא כמו התהלה ביותר מובחר שבמקומות וכמו היותר נבחר שבקרבנות והוא הקרבן שאינו בא על חטא אלא בנדר וגדבה אמר לך דומיה תהלה אלהים בציון ולך ישולם נדר (ס' ס"ג) ונראה לי כי דומיה מלשון תקנה כמו דומה עד הגיענו אליכם שפירשו קח, וכן דמינו אלהים חסדך שפירשו קונו, והיה פירוש הפסוק כן הדומיה שהיא התקנה והתחלת אליך אלהים הוא כמו התהלה בציון שהוא המקום היותר נבחר שבמקומות, והוא ג"כ כאלו ישולם לך נדר שהוא היותר נבחר שבקרבנות לפי שאינו בא על חטא, ומצד התקנה אתה שומע התפלה, כי התפלה שהיא מצד התקנה אליו יתברך היא היותר נבחרת ומצד שאהה שומע התפלה עדיך כל בשר יבא להתפלל ומצד התפלה (ג) הבאה מצד דבקות דברי עונת גברו מני ואפי' הפשעים שהם המרדים אתה תכפרם, וזה לגודל מעלת התקנה כמו שנתבאר למעלה, ואע"פ שר"ל פירשו דומיה מלשון שתוקה כמו שאמרו (מגיל' דף י"ח ע"ה) סמא דכולא משתוקא שנאמר לך דומיה תהלה, לפי קשר הפסוקים וראה יותר שהוא לשון תקנה, ולגודל מעלת התקנה היה דוד מזהיר את העם לקנות אל ה' תמיד בלי הפסק אמר יחל ישראל אל ה' וגו' (מס' י"ג) וייעד על התקנה הגמול הרוחני שהוא העוה"ב אמר קנה אל ה' ושמור דרכי וירוממך לרשת ארץ (ס' י"ג) היו שבאר שבשכר התקנה בפרט כשמירת דרך ה' בכלל ארץ החיים, כי כפי דעת רש"י ירשת הארץ היא ארץ החיים כמו שאמרו (פסוקי דת' י"ג ע"ה) כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב שנאמר ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ, וכן נמצא הבקש מזהיר על התקנה והתחלת אמר אם יתממה חכה לו כי בא יבא יאחר (מקנ' ז') ואחר שהוא מתממה איך

שרשים

הכתוב נדרך אחרת לפי דעת המחנך ס' :
(ג) הכנאה מצד דנקות. כלומר שכלים עדיך ומתדבקים כך על ידי תפלתם. וי"ג הכנאה מצד התקנה :

בכתובים

פרק מט (ה) לאור הנקרה. טעם מחוייב לנח
וכמו שנתבאר לעיל נחמ"ז :
(ז) ונראה לי כי דומיה מלשון תקנה וכו'. עיין
מזה לעיל נח"ב כ"ג כנענים ותמלאם ס' כונת

ספר מאמר רביעי פרק טט נ העקרים קצ 379

אין אמר כי לא יאמר, אבל פירשו שאע"פ שיתמסרה ראו שיחכה תמיד לגאולה ויחכה שיבא בלי איחור, וכן אמר ישעיה אשרי כל חוכי לו (שפס' ל):

פרק נ התרעומות הנמצא (ה) בכתובים על אורך הגלות אינו שזה אל התרעומות הנמצא ברברי הנביאים על צדיק ורע לו רשע וטוב לו, כי עקר

התלונה בגלות אינה מצד שנחשוב שהגלות הוא שלא כדון, אבל עקר התרעומות הוא על אחד מדג' צדיק שהוכרנו שהתקוה נחלקת אליהן, אם תרעומות החסד ואם תרעומות ההבטחה ואם תרעומות הכבוד, ותרעומות החסד הוא כי עושה חסד הנה בלי ספק כי כפי רחוק המקבל להיותן ראו לקבל החסד כן היתה מדרגת החסד יותר גדולה, ואחר שאנחנו בתכלית השפלות וחדלות עד שכמעט הגענו אל תכלית ההפסד, הנה אנחנו צריכין לקבל החסד היותר גדול שאפשר, ואחר שהחסד האלהי הוא היותר גדול שאפשר, ראו שיתול עלינו עתה שאנחנו משוללים מכל טוב כעבר הזה שהוא בתכלית השפלות והבויון, וזהו שרסו דוד באמרו הנה כעני עבדי א' יד אדוני'הם וגו' (סלים ק"ג) וזה הכתוב ראה כדבר וד

אין יאמר כי אנו מצפים כעבר אל האדון וכשפחה אל הגבירה ודרי האדון לעולם לא ירצה להוציא את עבדיו לחירות ואין העבד מצפה אליו שיושיענו מצרתו ויתאננו לחירות, אלא פירוש הכתוב הוא על דרך שאכזרנו, כי המשורר היה מתרעם להשי'ת ממדת חסדו, ואמר כי כ"כ

אך זמן הגלות עד ששבנו במדרגת העבד ולא כעבר שהוא מצפה לחירות על יד אדוני' או קרוביו שהוא מצפה אליהם כתי יבואו לגאול, אבל כעבר היושב באפס תקוה ונתיאש מלצאת לחירות והוא העבד היושב ביד אדונים קשה משולל מכל טוב אינו ברשות עצמו לקיים דתו ואמונתו ואין לו בנים ולא כבוד ולא עושר כי מה שקנה עבד קנה רבו ואין לו שום תקוה בעולם אלא שהוא מצפה אל יד אדוני' שיתן לו פרוסת לחם שיוכל להתפרנס בה וכן השפחה אל יד גברתה, וכן אנחנו כל כך ארך זמן הגלות ותוקף הצרות שהן תכופות עלינו בחזקה עד

שכמעט נתיאשנו מן הגאולה ח"ו ושבנו במדרגת העבד הזה שנתיאש לצאת לחירות שלא נבקש רק להתקיים בגלות הזה עם דלותנו ושפלותנו, וזה אמרו כן עינינו אל ה' אלהינו עד שיהגנו, וע"כ אמר הננו ה' תנו כי רב שבענו בח, כלומר אם אתה עושה כדי שיהיה החסד יותר מופלג שאפשר, וזה כשיהיה המקבל נעדר כל טוב, רב שבענו בח שנכאנו אל הקצה הזה שהוא בתכלית הבויון והוא שנתנום עלינו כגדול חסדך, וכן הישן האורזי במומר פ"ה שהיה מתרעם על אורך הגלות ע"ז הדרך היה מתרעם ואומר כי שבעה ברעות נפשי וחיי לשאול הגיעו נחשבת עם יורדי בור (שס) כלומר כ"כ עברו עלינו הצרות עד שנחשבנו כמתים ראו לך שנתנום עלינו כגדול חסדך קודם שנגיע אל תכלית ההפסד כי למה נמות לעיניך ויכריחו את

שמונו מן הארץ, הלמתי תעשה פלא וגו' היסור בקבר חסדך, כלומר כבר הגענו אל קצה שראוי שיתול עלינו החסד האלהי המופלג כי א"ל להגיע אל קצה יותר גדול ושפל מזה אלא א"כ יהיה בקבר והיסור בקבר חסדך כי אז לא יהיה חסד אלא יצירה חדשה, וכל המוטור הולך כדרך חולה המצטער על חליו אע"פ שידע שרוע הנהגתו המציאו לכך, ואולם במומר פ"ה שהוא לאיתן האורתי התרעומות הוא על שני הדרכים אחרים שהם תרעומות ההבטחה ותרעומות הכבוד, תרעומות ההבטחה הוא מה שזכר איה חסדך הראשונים ה' וגו', ותרעומות הכבוד הוא מה שאמר זכור ה' הרפת עבדיך אשר תרמו אויבך ה' וגו', וכדי שיתבארו שתי

אלו התרעומות על פי דברי המשורר אפשר המומר כדי שיהיה נקשר יפה ע"ז הדרך, הנה הוא התחיל ואמר חסדי ה' עולם אשירה וגו', וזה על דרך כ"כ ירמיה הנביא ע"ה צדיק אתה ה' כי אריב אליך אך משפטים אדבר אותך (ירמיה י"ג) כמו שפירשנו למעלה (פסק פ"ה מה ס'מלח) וכן הם דברי זה המשורר אני יודע שאני יכול להכניש חסדי הנשי' המתפשטים תמיד

על ברייתו הן בנמצאים העליונים הן בנמצאים התחתונים, ועם כל זה אני אשורר חסדי השי'ת תמיד ואפרסם ואודיע אותם לבני אדם תמיד ולדור דור אודיע אמונתך בפי, ר"ל אודיע הקיום והתמדה אשר בהם כי לא אוכל להכניש אותה, אבל עכ"ל לא אחשך פי מלהרעם, ולא על מדת החסד אבל על מדת האמונה והוא תרעומות ההבטחה, וזה שאני רואה שאין

הקיום והאמונה שזה בכל כי אמרתי עולם חסד יבנה שמים תבין אמונתך ברח, כלומר כאשר חשבתי בלבי כי כל העולם נמצא ונמשך מהשי'ת על צד החסד הן העליונים הן התחתונים ואם כן היה ראוי שכמו שהכל נמשך על צד החסד שהאמונה והקיום ימשך בכלם על השווי, ואני רואה כי אמונתך שהוא קיום החסד הוא בשמים בלבד רוצה לומר בעליונים, אבל החסד הנמשך על התחתונים כמו מה שאמרתי כתי ברית לבחירי נשבעתי לדור עבדי עד עולם

אכן

שרשים

פרק נ (ה) בכתובים. נחלים :

ספר מאמר רביעי פרק ג העקרים

אכן זרעך ובנתי לרור ורור כסאך סלה אינו כן, כי אין הקיום נמצא בחסד הזה כמו שהוא נמצא בחסד הקיום בעליונים, והתחיל לבאר איך חסד ההמשכה והקיום נמשך בעליונים, ואמר ויחיד שמים פלאך ה' כלומר פלא החסד שעשית עמכם להמציאם בתכלית השלמות אף אמונתך שהוא הקיום שאתה נותן להם ויוראותם בקהל קדושים, ר"ל בכלל השכלים הנבדלים שהם עילות לגלגלים והם המנעים אותם, כי כלם מודים ומכירים כי אתה אל נערץ בסוד קדושים רבה ושאינו בעליונים חסה לך שיוכל לעשות חסד כמור כי מי בשחק יעריך לה' ידמה לה' בבני אלים, כי כלם יודעים שאתה אלוה על כלם ושאתה אלהי צבאות השמים והארץ ושאינו כמור חסן יהאני ראהה שמונתך סביבותך, כלומר כי הקיום אינו אלא בעליונים לבד, ואין זה מצד שאתה אלהי השמים בלבד ולא אלהי הארץ כי לך שמים אף לך ארץ תבל ומלואה אתה יסדתם צפון וימין אתה בראתם וגו' לך זרוע עם גבורה לעשות מה שאתה חפץ ולשנות הטבע כפי רצונך כי צדק ומשפט מכון כסאך, כלומר כל הדברים הנמשכים על צד החיות בדברים הטבעיים שא"ל להם שישתנו והם שראים צדק ומשפט במקום הזה כלם נמשכים מן השמים שהם מכון כסאך, אבל הדברים הנמשכים על צד החסד והאמת אי אפשר שימשכו משם נמצא וזולתך אלא אם כן יקרמו פניך לחתם, כי אין נמצא בעולם שיוכל לעשות חסד וזולתך כמו שנתבאר בפרק י"ז מה המאמר. ואחר כך התחיל לבאר שהחסד הנמשך על התחתונים ראוי שיהיה נמשך בעם היותר נבחר והם העם היודעים להודות להש"ת, ועל כן אמר אשירי העם יודעי תרועה רצוה לוטר יודעים להודות לך כי תרועה זה כמו בוטמור נרע לו (מסילי ז"ל), והעם הזה הם ראויים שיהלכו באור פניך כלומר שימשך להם החסד והאמת הנמשכים מאור פניך כמו שאמרנו לפי שהם יגילו בשמך כל היום ויורנו בצדקתך ויתהללו בשם קדשך ויודו כי אתה מבת הצלתם והם מכירים כי תפארת עוזמו אתה וכי ברצונך תרום קרנו, וע"כ הם אוסרים תמיד כי לה' מנגנו וגו', ר"ל כי מלך ישראל ומנגנו ושר צבאם הוא מהש"י ולא מזולתו, וזה כי אז דברת בחוק לחסידך ר"ל שמואל ונתן הנביא ואמרת שויתי עור על גבור ר"ל על דוד כי כבר היה דוד גבור קדם שנמשח למלך כמו שאמר על עצמו גם את הארי גם את הדוב הבה עבדך (מסילי ז"ל), המשיך לזה איך אחר שנתן לו המלכות והחסד הזה נכרת לו ברית עליה ע"י נתן הנביא להיות קיימת לו, וזהו שאמר ואמונתו וחסדי עמו ובשמי תרום קרנו וגו' לעולם אשמר לו חסדי ובריתי נאמנת לו וגו' וזרעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדי, ר"ל שיהיה מלכותו נצחי בתחתונים כשמש וכירת יבן עולם, כלומר וכומו שהיית עם עולם התחתון כן מלכות בית דוד יכונן אותו, ועד הנה הוא זכירת הברית שנברת עם דוד תעם וזרעו ומכאן ואילך הוא זכירת התרעומות, ותחלת דבריו בזה הוא אמרו ועד בשחק נאמן סלה כלומר העד שנתת בשחק והיא השמש או הירח אינו רואה אותו שהוא נאמן וקיים סלה, ואולם הדבר שבא עליו העדות שהוא מלכות זרע דוד אינו כן כי אתה זנחת ותמאם התעברת עם משיחך נארת ברית עבדך חללת לארץ נורו, והשלים ענין התרעומות הזה שהוא תרעומות הדבשתה ואמר כמדבר בלשון המתרעם זכר אני מה חלל על מה שוא בראת כל בני אדם, כלומר (ב) איני תמה על זה הענין מצדי כי אני זוכר מה חללי שהוא כאן נגדך, ואחר (ג) שאין הגלות לכל אדם אלא מספר ימים שהם מתעשים כי מי גבר יחיה ולא יראה מות שימלט נפשו מיד שאל סלה, ולזה אין זה תרעומות מצרי כלום, אבל עיקר התרעומות הוא בהקש אל אמונתך וחסדיך כי אינה חסדיך הראשונים ה' נשבעת לרור באמונתך, ואפשר שירמזו בזה שאם לא יקיים החסד הזה שנשבע לרור שיבוא המשיח כדי שעל ידו יושלם הסין האנושי וישת תכליתו, נמצא שהמין כלו גברא לבטלה אחר שלא יגיע לתכליתו, וזהו אמרו זכר אני מה חלל על מה שוא בראת כל בני אדם. כלומר בראתם תהיה לשוא אחר שכלם סופם למות כי מי גבר יחיה ולא יראה מות, ואם לא ישלים נפשו בחייו לא תשאר אחר המות ואם כן אינה חסדיך הראשונים ה' נשבעת לרור באמונתך, כי התכלית הזה אי אפשר שיושג אלא בביתא המשיח כי אז יהפוך הש"ת אל עמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם ה' ולעבדו שכם אחד (נפיש ג'), ואם לא יבוא המשיח נמצא מציאות הסין לבטלה, ואחר שהשלים ענין התרעומות הזה שהוא תרעומות ההבטחה שב לחזיקי התרעומות האחר שהוא תרעומות הכבוד, ואמר וזכור ה' הרפת עבדך כלומר מוסף על חסדך ועל אמתך זכור גם כן מה שאנו סובלים מכל האומות וראוי לך לחוש על דבר כבוד שמך אשר חרפו איביך ה' וכל עמים רבים אשר חרפו עקבות

משיחך

שרשים

(ב) איני תמה על זה הענין מצדי. אין ר"ל (ג) שאין הגלות לכל האדם אלא חסדך מצד עצמי אלא כלומר מצד האדם: יתו. כלומר שאין הגלות אל האדם כ"א כשני חזון

ספר מאמר רביעי פרק נא העקרים קצא 381

משיח, ר"ל איתור ביאתו כמו ולא יעקבם כי ישמע קולו (לוי' ל"א) או פירוש עקבות משיח אחרית משיח, וידמו על מלכות בית דוד שלא היה אחריתו טוב, ואפשר שנאמר כי פירוש אשר חרפו אויביו ה' (ד) הוא כנוי אל השי"ת שהיה מדבר עמו כמו ובקש ה' סיד אויביו דוד (ספול' א' ב') שהוא כנוי אל דוד שהיה מדבר עמו וכאלו אמר ובקש ה' סיד דוד, וכן בכאן פירוש אשר חרפו אויביו ה' אשר חרפו כל עמים רבים שאומרים עליך שאתה בלתי יכול להושע את ישראל, ולזה סיים ברוך ה' לעולם אמן ואמן, כאלו אמר (ה) יתעלה האל מירפת אלו המרפדים עליו רב, כאדם האומר בר מינן שייחם אליו חסרון גדול כזה. או יהיה פירושו לפי הדרך הראשון כי השי"ת ברוך ומקור הטובות לעולם שהוא זמן בלתי בעל הכלית (ו) וראוי שנברך אותו על הדעה כשם שמברכין על הטובה, וזה כי אשר שהוא ית' מקור הטובות כל מה שימשך ממנו הוא טוב או לתכלית טוב, וזה כי כל פעל שנראה פעולתו מסודרת בתכלית הסדור מהשלמות והטוב ראוי שנחשוב שאחרי רע שנמצא באיזה פעל מפעולתיו הוא לתכלית טוב, שאם לא כן יהיה זה אם לליאות ממנו שלא יוכל לחקן הרע ההוא או לחסרון ידיעה שלא ישאר ברע ההוא או שישער בו והיה יכול לחקנו ולא רצה (ז) אבל עשה אותו בכונה, ובפעל השי"ת אי אפשר שיהיה זה לליאות או חסרון ידיעה כי גדול אדונינו ורב כח ולחבינותו אין מספר, אם כן נשאר שנעשה בכונה ממנו, ואחר שהוא יתברך טוב גמור וכל פעולותיו בתכלית הטוב והשלמות ראוי שנאמר שמה שנראה אותו בפעולותיו הם ושלום רע הוא לתכלית טוב אלא שאנחנו לא נשער בזה. ולזה אמר אמן ואמן כלומר אמן על הרעה ואמן על הטובה, כי בלי ספק הכל הוא לתכלית טוב אף אם לא נשער אנחנו בזה :

פרק נא הטוב הנמור הוא אשר לא ישתנה ולא יקבל חסרון ולא תוספת, שאם היה משתנה (ה) אם שישתנה אל הרע או אל הטוב, ואם ישתנה אל הרע אינו טוב גמור ואחר שהיה יכול להשתנות, ואם ישתנה אל הטוב (ב) הנה לא היה טוב גמור, ולזה הוא מבואר שלא יקבל תוספת ולא חסרון, ולמה שהיו כל הנמצאות השפלות הם מתפעלות ומשתנות תמיד להיות ההפכיות נמצא בהן, והשנוי וההתפעלות לא יבא כי אם מצד ההפך כי הדבר לא יתפעל מעצמו ולא מדומהו אלא מצד הפכו, הן שיהיה ההפך בו בעצמו כמורכבים מן היסודות (ג) שהיסודות שבהם הם הפכיים זה לזה, או חוצה לו כמים והאדיר שהם פשוטים וכל אחד מתפעל מחברו (ד) כשיתקרב אליו לפי שמדרך ההפכים כשיתגבר האחד מהם על האחר כפי יכלתו, ומה הצד היו הנמצאים השפלים משתנים מיום אל יום להיותם חסרונים מהפכים, עד שהיה בקרימונים מי שנחשב כי בסבת ההשתנות הנמצא במורכבים א"א לומר על שום דבר שהוא הוא הדבר שהיה אתמול, כמו שאני אפשר לרמוז אל מי הנדר הנגרים תמיד ולומר אלו המים הם אותם שהיו בכאן אתמול, כי כבר אפשר שהמים של אתמול היו מתוקים והיום יהיו מרים או בחפך, בן ראובן על דרך משל להיותו בשנוי מתמיד אפשר שישתנה מזוג היום מבר שהיה אתמול ושהיו מרותיו משתנות לפי זה, כי המדות נמשכות אחר המזג, כי מי שמוז לבו הם רותח בלי ספק יגבר עליו הכעס ויהיה כעס, וע"ז הדרך בשאר המדות, ולפי זה אין ראובן היום אותו שהיה אתמול, וכן בכל הדברים השפלים המורכבים להיות השנוי מתמיד בהם אי אפשר שימצא בהם טוב גמור, ואי אפשר שימצא טוב גמור אלא בדבר הקיים, ולזה היו הנביאים והחסידים כאלהו ורבי חנינא בן דוסא חולתם מבנים טובות העולם הזה להיותם משתנים ואין בהם דבר קיים ולא היו תרששין אלא בדבר הרוחני המיועד לנפש שהוא דבר קיים שאין השנוי נמצא בו, והיו בותרים לסבול הצער בעוה"ז להשיג אותו תענוג, להיותם יודעים שדרך התענוג להמצא אחר הצער כמו שהיא מדרך

שרשים

פרק נא (ה) אם שישתנה וכו'. על כרחך הוא משתנה על אחד מ'פנים' פנים אם שישתנה וכו' : (ב) הנה לא היה טוב גמור. מאחר שיכול להשתנות מהטובות אלו אל טובות אחר א"א כעוד הקודמים הנה הטוב : (ג) שישתנות סדקים הם הפכיים. ולכן הוא מתפעל ומשתנה פעם אל המים ופעם אל הקור וכיוצא בזה : (ד) כשיתקרב אליו. עד"מ אע"פ שהמים הם משתנים

חיו : (ד) הוא כנוי אל הסם. ר"ל אשר חרפו שז' אל כעס שהיו מחרפין את השי"ת משא"כ לפי הראשון שז' אל עקבות משיח : (ה) יתעלה האל מחרמות וכו'. כלומר יתעלה האל עליו רב מאחרות אלו עד שלא יפגעו בכבודו : (ו) וראוי שנברך אותו על הרעה וכו'. ע"פ חזק"ל לעיל כפ"ד מזה המחבר : (ז) אבל עשה אותו בטוב. מחלוקת טוב :

מדרך ההפכים להמצא האחד כמוד תבירו, כי ההויה לא תמצא כי אם אחר ההפסד וההפסד כי אם אחר ההויה, וכן לא תבא השמירה כי אם אחר העצבון, וכן המעלה לא תבא כי אם אחר השפלות, ולזה תמצא כי תבא ההויה בתכלית הרלות והשפלות ואז השפיע להם השם יתברך צורת ההתרוססות והכבוד, אמר הכתוב ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים וגו' ואומר אעלה אתכם מעני מצרים וגו' (שמות ז') וזה על דרך טבע ההויה שתמצא אחר ההפסד, כי לא תמצא הויה האפרורה רק אחר הפסד צורת הביצה ולא צמיחת חורוץ רק אחר הפסד צורת הגרעין, וכן לא תמצא הישועה והצלחת האומה רק אחר היות האומה בתכלית השפלות הדומה אל ההפסד, וזהו שאמר הכתוב כי כארץ תוציא צמחה (ישעיה ז') ורצה לומר אחר הפסד צורת הגרעין כן ה' אלהים יצמיח צדקה ותהלה אחר תכלית השפלות והדלות הדומה אל ההפסד, וכן המנוחה לא תבא כי אם אחר היגיעה, אמר החכם (פ) בקשת המנוחה במנוחה תאבד המנוחה ותוריש היגיעה, וזה כה שנאמר ביששכר וירא מנוחה כי מוב ואת הארץ כי נעמה ויש שכמו לסבול וגו' (נחלשים מ"ט), ורצה לומר לפי שהיה יששכר כוסף המנוחה והתענוג וראה כי הארץ טובה להתענוג בה נטה שכמו לסבול כלומר שהיה יגע המיד כדי שישתכר ויהיה לו ממן שיוכל לנוח אחר כך, וכדי שיוכל להתענוג ג"כ לקח ארצות לעבודה וזהו נותן מהם סם, וזהו ויהי למס עובר, וד"ל אמרו בבראשית רבה וירא מנוחה כי מוב אין מנוחה אלא העוה"ב שנאמר ושם ינחו יגיעי כח (איוב ז') ואין ארץ אלא ארץ החיים שנאמר לעולם יירשו ארץ ויש שכמו לסבול בתורה ובמצות וכו', ונראה שאומר כן לפי שמצאנו בבני יששכר שהיו חכמים גדולים כמו שנאמר ומבני יששכר ידעו כינה לעתים לדעת מה יעשה בישראל (ד"ס ח' י"ב) אמרו שזאת המנוחה שבחר יששכר לו לנחלה אי אפשר שירמח בה הכתוב אלא למנוחת העוה"ב, ויאמר כי לפי שיששכר היה תושק מאד המנוחה והתענוג וראה שאין מנוחת אמתית אלא בעוה"ב ואין תענוג טוב אמיתי כי אם בארצות החיים והמנוחה והתענוג ההוא אי אפשר שיושנו אלא בעמל בחכמה ובתורה ובמצות, ככו, שהוא מדרך כל תענוג שלא יושג אלא אחר העמל והצער, נטה שכמו לסבול בהכמה ובתורה ובמצות שהוא העמל המביא אל התענוג ההוא שהוא התענוג והמנוחה האמתיים שאין בהם שנוי והם הטוב הנמור שאין רע דבק בו כלל, וזה כי כל תענוגי העוה"ב ושובותיו ימצא הרע דבק בהם תמיד, לפי שכל אחד מהם ימצא (י) הפכו עמו (י) או סמוך לו, ומאמר שלמה מעיד ע"ז יש דרך ישר לפני איש ואחריתו דרכי מות (משלי י"ט וס"ו) כלומר כי מה שידומה אל האדם שהוא מוב אינו כן כי פעמים יחשוב האדם בדבר מה שהוא מוב ובסוף הטוב ההוא ימצא הרע נמשך אליו מיד, והביא ראיה לזה ואמר גם בשחוק יכאב לב ואחריתו שמחה תגה, יאמר כי אפי' השחוק שכל אדם ישפוט בו שהוא מוב, לפי שכל אדם מתענג בו וביא את האדם לידו כאב לב, ואחרית השמחה תגה, וזה כי בשמחה והשחוק יתפשטו הרוחות ויצאו לחוץ ויתקרר הלב, ולזה יבא היגיון מיד. ואולם תענוגי העוה"ב לא ימשך להם שום צער ולא רע ולא שנוי לפי שהם דבר רחוני ואין בהם הפכיות, ולזה אין בהם הפסד ולא "שנוי ולא העדר, וזה כי ההפסד והעדר והשנוי והחסרון ימשך לדברים ההפכיים ולדברים המורכבים מהפכיים, להיות כל הפסד מבקש להתגבר על חברו ולנצח אותו וכאשר יתגבר עליו לא ישקום עד שישחיתו ויפסידו מכל וכל, ובוה יפסד המורכב ואי אפשר שיתקיים המורכב או שיקבל צורת השלמות והחיות אם לא בהיותו רחוק מהפכיות, ולזה יתקיימו הגלגלים ויקבלו צורת השלמות והחיות, לפי שאין בהם הפכיות והיסודות לפי שהם בעצמם ההפך לא יתקיימו אבל יתחפכו קצתם אל קצתם ולא יקבלו צורת השלמות והחיות, המורכבים מן היסודות יתקיימו ויקבלו צורת השלמות והחיות בהיותם (מ) רחוקים מההפך, וכל מה שיקרב המורכב אל השווי תגדל מעלת צורת החיות המקובלות, והצורה היא תתקיים ותעמוד במורכב כל מה שהיה רחוק מן ההפכיות, וזה יהיה בדות ההפכים אשר בו מתגמלים על השווי בענין שידיו החום והקור אשר במורכב שוים, שאם יגבר החום הגה הוא ישחית הקור ויפסידו או בהפך, וכן שאר ההפכים ראוי שיהיו מתיחסים בענין שלא יגבר אחד מהם על חברו ויהיה בכל אחד מהם כח לנצח את חברו כפי הכח שיש בחברו לנצח אותו. ובהיותם מתגמלים

שרשים

(י) הפכו עמו. כגון המורכבים: (י) לו סמוך לו.
כגון מים ואויר: (מ) רחוקים מהפך. שם על דל
סגוי

פשוטים ואינם מורכבים מ"מ כשיחקרז אליהם
כאור לוי הם מתפעלים מן האור: (פ) נקשת
מנוחה מנוחה. כלומר כלי שום יגיעה נחלה:

ספר מאמר רביעי פרק נא העקרים קצב 383

מתגמלים ומסכימים ע"ז הדרך יתקיים המורכב וכאשר תסור ההסכמה ויתגבר האחד על האחר יפסד המורכב, נמצא לפי זה שהוכח והעז הנמצא בכל אחד מהסודות ההפכיים אשר במורכב לנצח את חבירו כשיעור שחבירו מנצח אותו הוא סבת קיום המורכב, והתגברות אחד מהם על האחר שלא ע"ז הדרך הוא סבת ההשתתה וההפסד, (ט) ועל הדרך הוא אמר עושה שלום ובורא רע, כי ההסכמה בין ההפכים יקרא שלום והוא סבת היותה וקיום המורכב כל זמן שיתמיד השווי ההוא. כמו שבהסכמת האנשים המתחלפים בדעות קצתם עם קצתם יתקיים הכלל כלו, כי כשתמצא ההסכמה בין הכעסן והסכל ובין הכילי והמפסד ובין שאר המדות ההפכיות תמצא המעלה, וזה כשהיה בכל אחד מהקצוות כח להתגבר על חבירו כמו שחבירו מתגבר עליו (י) כי זה יהיה סבת הקיום השלום, והוא שאמר הכתוב ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום (תהלים כ"ט) כי הוא היה מתפלל להשם שיתן ה' עוז לעמו, ולא שיהיה העז גדול בענין שיתגבר האחד על האחר ויחזיקו ויהיה זה סבת הקטטה והמריבה, אבל שיתן להם עז בענין שיברך את עמו בשלום, כדי שתהיה ההסכמה ביניהם ולא יגבר אחד מהקצוות על האחר. בענין שתסור המעלה ויבא הפחיתות, וההסכמה הזאת תקרא שלום ולזה יכונה התענוג הרוחני הנפשי בשם שלום, להורות על שהתענוג ההוא אין בו הפכיות ולזה לא יפסד, כמו שהשלום שם יונח על ההסכמה בין האנשים מבלי התנגדות האחד על האחר, אר"ל (כמונת דף ק"ב ע"א) בשעה שהצדיק נפטר מן העולם שלש בחות של מלאכי דשרת יוצאין לקראתו אתה אומרת יבא שלום, וכן אמר הכתוב ואתה תביא אל אבותיך בשלום וגו', וזה כי כמו שהשלום הוא סבת הקיום ברברים המורכבים ההפכים, כן כשתהיה הנפש מוכנת להדבק בעליונים מבלי הפכיות יקרא התענוג הנפשי עליון להורות על הקיום, וכן נמצא שההבטחה שהקב"ה מבטיח לצדיקים לתת להם הקיום וההתמדה תקרא שלום, אמר השם יתברך על פנחס הנני נותן לו את בריתי שלום (נמדנר כ"ט), ולפי הקבלה האומרת שפנחס זה אליהו יהיה מירש השלום ההתמדה וקיום לנפש בגוף, וזה יהיה כשתתמיד ההסכמה בין היסודות ההפכיים בענין שלא יגבר ההפך האחד על האחר, ועם ההסכמה הזאת שהיא השלום תסור סבת ההפסד, ופשט הכתוב שנאמר עליו בריתי היתה אתו התיים והשלום (מלאכי ג') יורה על זה, וכן פשט הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא (סג ג') יורה על היות אליהו עדין קיים בגוף ונפש, ולפי דעת החולקים מיר"ל ואומרים כי פנחס איננו אליהו יהיה השלום המיועד אל פנחס רומז אל שלום סנוחת הנפש בעולם הבא שאין בו הפך, ויורה על זה מה שזכר הכתוב בעונש הרשעים אין שלום אמר אליהו לרשעים (ישעיה נ"ד) ואין חיי הרשעים בעולם הזה נעדרי השלום וההשקט יותר מן הצדיקים, אבל ירמח אל שלום הנפש בלי פשט בעולם הרוחני שאין בו הפך שעליו נאמר שלום רב לאוהבי הורחק (תהלים קי"ט), ולפי שיעקר שם השלום נאמר על דבר שאין בו הפכיות כנחשו רבותינו ו"ל אל השם יתברך ואמרו (סנה דף ג' ע"ב) גדול השלום שהוא שמו של הקדוש ברוך הוא שנאמר יקרא לו ה' שלום (שופטים ו' כ"ג), וזה כי בעבור שהנמצאים וולתו יתברך מצד שהם עלולים יורמו בהם הפכיות מה, כאלו תאמר כי העלול הראשון הוא מחוייב בבחינת עלתו ואפשרי בבחינת עצמו, ולזה אי אפשר שיתואר בשלום מכל צד, אבל האל יתברך אין בו אפשרות מציאות כלל, כי הוא מחוייב המציאות מכל צד, ולזה יקרא שלום כי לא ידומה בו צד הפכיות כלל, ולזה היה מציאותו שלום ואמת, ולהיות השלום רומז אל התענוג הרוחני בעולם העליון שהוא רחוק מן ההפך והוא העוה"ב שהוא עקר השכח לנפש, ואל שלום הגוף בעוה"ז שהוא סבת השכר, בעוה"ב הוא שנוצר בסוף ברכת הכנים וישם לך שלום (נמדנר י') לרמז אל שני מיני השלום בעוה"ז ובעוה"ב, כי בתחלה אמר יברך ה' וישמך על הצלחת הקנינים הגשמיים ושמירתם, אחר כך אמר יאר ה' פניו אליך ויהיך על הצלחת החכמה ושלמות התורה שנקראו אור שנאמר כי נר מצוה ותורה אור (משלי ו') חכמת אדם תאיר פניו (קהל' ח') ויהיך רמז אל השלמות השכלי אמר משה ואהרן למען אמצא חן בעיניך (שמות ל"ג), ולפי ששתי אלו ההצלחות מתנגדות רוצה לומר הצלחת הקנינים הגופניים עם שלמות החכמה והתורה שרם סבות אל שלמות הנפש ולשכר העולם הבא ולמצוא חן בעיני השם יתברך, אמר בסוף וישם לך שלום, לרמז שצריך אל

שרשים

השווי כמו שחזר וכו' (ט) ועל זה הדרך אמר החלמה כי הוא ג"כ נאות לזה הפנין: (י) כי זה יהיה סבת הקיום ושלום. כי ע"ז. הס מוכרחים להכסים

ספר מאמר רביעי פרק נא העקרים

אל השלום להשיג השלום הרוחני כי (כ) מאשר האדם מורכב משתי כחות הפכיות כח חמרי וכח נפשיי אי אפשר שיושג השלמות האנושי אם לא ברזות שלום והסכמה ביניהם שינתן לכל אחד מהם חלקו הראוי לו, וע"י כך יושג השלום הרוחני, ולפי שהשכר הרוחני הנפשי הנצחי אי אפשר שיושג אלא על צד החסד המוחלט כמו שנזכר בפרק ל"ה מזה המאמר, הוצרך להזכיר נשיאות פנים, וע"כ אמר ישא ה' פניו אליך, ואח"כ לרמז על השכר הרוחני הנמשך מנשיאות הפנים אמר וישם לך שלום, לרמז כי אחרית כל טובות שבעולם למן האדם הוא השכר הרוחני לנפש שנקרא שלום, וכן אמר דוד המלך על (מקלס ל"ז) שמר תם וראה ישר כי אחרית לאיש שלום :

סליק המאמר הרביעי . בעזרת אלהי מושיעי :
וגם נשלם ספר העקרים . בעזרת אלהי יוצר הרים :

שרשים

לכסכים על הדרך הממונע לשניהם : (כ) מאשר האדם . נהיות האדם :

בעזרת אלהי ישעי . סיימתי מאמר הרביעי :

